LAKATOS LÁSZLÓ

A FRANCIA MENYASSZONY

- ELBESZÉLÉSEK -

BUDAPEST
ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMD. RÉSZVÉNYT. KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-148-5 (online)
MEK-16660

TARTALOM

A FRANCIA MENYASSZONY
FERDINÁND
A BÉCSI TÁNCOSNŐ
LAJOS
A DÁMA
MELANIE ÉS A RÓZSÁK
LEVÉL A FŐHERCEGNŐHÖZ
MARIE ANTOINETTE

A FRANCIA MENYASSZONY

Amikor a férfi a kicsiny pályaudvaron utoljára csókolhatott kezet a leánynak, akkor ez megigérte:

- Magára fogok gondolni, Pál, minden napon.

- És én is magára, Chérie!

- És ha sohasem is lehetünk egymáséi, azért mégis mindig egymáséi leszünk? Ugy-e?

- Igen.

- Gondolatban fogunk egymással beszélni - szólt a leány. - Én odahaza, Dijonban magához fogok beszélni, és maga, Pál, Pesten gondolatban fog nekem felelni.

- És aztán majd megérzi, ha magához beszélek édes? Mindig fog felelni és megérti majd a szavaimat és a mondataimat?

- Igen, Pál! Meg fogom magát érezni, meg fogom magát érteni. Mert én mindig csak magára fogok gondolni, Pál! Csak magára!

Amikor a férfi a vasuti kocsiban magára maradt, gondolatban még egyszer átfutotta mindazt, ami vele történt. Valójában mindez oly kevés volt, ugyszólván semmi és mégis - ezt Pál igy érezte - mindaz, amit az utolsói négy héten átélt, ez a fehér és illatos kaland a végzetévé vált. Ez több volt, mint az ő egész multja és ez lesz most már az ő jövője.

Ha a dolgot felületesen tekinti, akkor az egész élmény igen egyszerü valami volt. (Une petite aventure blanche - ahogyan kezdetben ő maga mondta Chérienek.) Nem többet, mindössze négy hetet töltöttek el együtt a kicsiny olasz tengeri fürdőben, ahol ugyanabban a szállóban laktak. Eleintén közömbösek voltak egymás számára, később az öntudatlanul rügyező szerelem egész, nagy izzó erejével gyülölték egymást. Veszekedtek, napjában tizszer is egymásra haragudtak, de soha, soha egyik a másikáról le nem tett. A delejes gyülölet nem engedte, hogy egymást elhagyják. És amikor Pál egy estén nagyon, de nagyon megbántotta a leányt, oly igen nagyon, hogy a leány kézfogás nélkül bucsuzott tőle, akkor Pálnak hirtelen fájni kezdett... Kicsiny, piciny fájás volt ez eleinte, de hamarosan ugy megdagadt a fájás, hogy majd széjjel feszitette Pál mellét. És ami még furcsább volt: ez a különös fájás jól esett Pálnak. Azután ő is lefeküdt, könyvet vett kezébe és miután egy egész órán által hiába igyekezett a könyvből olvasni, lecsavarta a villanyos lámpa gombját. És a sötétség első pillanatában, amikor gépiesen lehunyta a szemét, Pálnak eszébe jutott, hogy:

- Talán nem is volna rossz, ha mi ketten, a francia leány és én, jól meg tudnánk férni egymással.

És ekkor látta a francia leány arcát és az - most olyan szép - szomoru volt, amilyennek Pál a valóságban még sohasem látta.

Másnap reggel Pál bocsánatot kért és a francia leány meghivta őt, hogy együtt sétáljanak a parkban, amelyben egy kicsiny tó volt. Ott azután - de most már egyáltalán nem ellenségesen - a tegnap esti kis esetről beszéltek. És oly sokáig beszéltek arról, Pál annyiszor kért bocsánatot és a leány annyiszor bocsájtott meg, amig végre megállapitották, hogy ők ketten tulajdonképen nem is olyan rosszak, hanem csak ugy tesznek, mintha azok volnának. Pál azután megkérte a leányt, hogy beszélje el neki fiatal életének történetét. A lány megtette ezt és az elbeszélés végén két szál rózsát ajándékozott neki, egy vöröset és egy sárgát.

Pál elvette a rózsákat.

- Köszönöm, Chérie - mondta. (Pál akkor szólitotta a leányt először francia anyanyelvének e kedves becéző szaván és e pillanattól fogva sohasem is hivta másképen.)

- És most maga beszéljen magáról, Pál - kérte a leány.

Amikor pedig később együtt hazamentek és mindketten hosszu ideig együtt hallgattak, akkor Pál azon a mókázó hangon, amelyen régebben szokott a leánynyal beszélni, de egyuttal rosszul palástolt bensőséggel is, ezt mondta:

- Chérie, milyen szerencse is tulajdonképen, hogy magára Dijonban az agg vőlegénye vár.

- Miért?

- Mert különben még talán elvenném magát.

- És azt nem szivesen tenné, ugy-e, Pál?

- Igen, mert én csak szerelemből akarok nősülni. Magát pedig nem szeretem, Chérie!

A leány a férfi szemébe tekintett. Chérie tekintetében semmi, de egyáltalán semmi különös nem volt és Pál mégis kellett, hogy megkérdezze őt:

- És ugye Chérie maga sem szeret engem?

- Sosem tudnám magát szeretni, Pál - felelt a leány egyszerüen.

És e beszélgetés óta állandóan menyasszonyt és vőlegényt játszottak egymással. Ez nyilván értelmetlen játék volt, ami nem is illett ehhez a két felnőtt emberhez. Hiszen Pál már közel volt a harminchoz, Chérie pedig egy esztendő óta egy dijoni özvegy ügyvédembernek menyasszonya volt. Csak a Pál elutazása előtti napon vallották be a szerelmüket. Édes, de azért szomoru egy vallomás volt ez. Most Chérie, amikor megfogadta, hogy örökké szeretni fogja Pált, egyuttal megtiltotta neki, hogy valaha is viszontlássa őt, sőt még azt is, hogy akár csak egyetlen sort is irjon neki. A leány tisztességben akart a dijoni özvegy ember menyasszonya maradni, a dijoni özvegy férfiué, akihez a családja kedvéért okvetlenül férjhez kell, hogy menjen. Pál semmit sem szólt. Csak kezet csókolt Chérienek. Másodszor pedig akkor csókolt neki kezet, amikor az másnap a vasuthoz kisérte őt. Ez volt minden, ami közöttük történt.

Pál már a vonaton megkezdte ezt a különös beszélgetést, amit egész életén át folytatni akart. Az elveszitett menyasszonyával beszélt, akit sosem volt szabad viszontlátnia. Mindig ő vele beszélt. Ha otthon volt, de még akkor is, ha társaságban volt és másokkal hangosan, fennszóval beszélt, azért gondolatban mindig rejtett beszélgetést folytatott Chérievel. Amikor pedig egyedül volt, akkor különösen sokat beszélgetett a távollevővel. Ez nem volt tréfa, Pál őrült komolyan fogta fel a dolgot. Igy például Pál, aki rendszerint csak éjfél után feküdt le, tudta, hogy Chérie Dijonban már este tizkor ágyba tér. És Pál Pesten, pontban este tiz órakor »bonne nuit«-t kivánt Chérienek és azontul nem szólt hozzá az este, nehogy őt Dijonban az álmában megzavarja. Nedves őszi reggeleken Pál arra kérte Chériet, hogy öltözzék melegen és abban az időben, amelyről tudta, hogy Chérie most étkezik, meginditó hangon kérte a leányt: egyék rendesen, hogy visszanyerje finom arcocskájának régi rózsás frisseségét.

Pál csak francia könyveket olvasott. Kellett, hogy tökéletes legyen a leány anyanyelvében, mert Chérie csak franciául értett. Pál a francia nyelv teljes ura akart lenni, hogy Chérie finoman cizellált mondatainak legkisebb árnyalata se vesszék el a számára. Mert eleintén gyakran előfordult ám, hogy Pál az egyik vagy a másik szót, amit Chérie mondott, meg nem értette. (Ezeket a szavakat a leány gondolatban, Dijonból küldte neki.) Valahányszor ez megesett, Pál felütötte a francia szótárát (gyakran egyenesen ezért ment haza) és ime a szótárban mindannyiszor megtalálta azt a szót, amit Chérie gondolatban neki sugott.

Beszélgetéseik többnyire fölötte gyöngédek voltak, de itt-ott incselkedtek is egymással, sőt egy izben az is megesett, hogy egy egész órán által duzzogtak. Pál ezalatt Pesten sirt, de csak egészen halkan és a sirást magába fojtva, nehogy Chérie azt Dijonban észrevegye. De valószinü, hogy a leány meghallotta az elfojtott zokogást, mert hiszen ő volt az, aki az első békitő szót kimondta.

Gyakran komoly dolgokat beszéltek meg. Pál valahányszor egy érdekes könyvet olvasott, azt megbeszélte Chérievel, aki tanult leány volt, ugy hogy Pál már abban az időben is sokat adott az itéletére, amikor még gyülölték egymást. De a vőlegényről, a dijoni özvegy emberről sosem beszéltek egymással. Pál ezt még a kicsiny olasz fürdőhelyen igérte meg Chérienek. És megtartotta az igéretét.

Pál leveleket is irt Chérienek. Sosem küldhette el őket. De amikor a levelet megirta, akkor ő azt Pesten mindig felolvasta és Chérie azt Dijonban meghallgatta. Azután a leány felelt Pálnak. De csak szóval. Pál a leveleiben a leányt igy szólitotta: »ma fiancée lointaine,« ami nagyon szép volt. Amikor pedig a levelet megirta és felolvasta, akkor mindig elszakitotta, mert Chérie, aki kinosan korrekt hölgy volt, nem türhette, hogy egy pesti legényember lakásában olyan levelek heverjenek, amelyek neki, a más ember menyasszonyának szólnak. Karácsony előtt Pál a vágytól sirva arra kérte Chériet: engedné meg, hogy legalább az ünnepekre néhány szál virágot küldhessen neki. Pál ezt a kegyet nem levélben, csak gondolatban kérte. De a francia leány a legszigorubban megtiltotta neki, hogy a virágokat elküldje. És amikor Pál ennek az okát kérdezte, Chérie azt felelte, hogy levélben, ezuttal igazi, irott, póstára adott levélben fog neki válaszolni. Ez, tette hozzá a leány, az első és az utolsó levél is, amit neki ir.

Két nappal ezután - ennyi időre van szükség, hogy a dijoni pósta Pestre érjen - az igért levél csakugyan ott feküdt Pál asztalán. Hosszu levél volt, tele gyöngéd incselkedéssel és szomoru lemondással. Chérie igy irta alá a levelet: »Toujours la votre et jamais la votre.« És ez a különös mondat illett is Chériehez, aki - szivében Pál örökös menyasszonya - valójában sosem lesz az övé. Pál elolvasta a levelet, ezer és egyszer megcsókolta azt és megőrizte. Nappal a balzsebében hordta, a keblén, este a vánkosa alá tette, amit elalvás előtt szintén csókokkal boritott. (De a vánkos ilyenkor a leányosan szemérmetes hajlandóságu Pál képzeletében sosem jelentette Chérienek arcát, hanem mindig csak a kezét. Hiszen Chérie a dijoni özvegy embernek volt a menyasszonya.)

És igy ment ez hónapokon által, amig csak be nem következett a rettenetes és egyben megmagyarázhatatlan esemény. Ez pedig igy történt.

Pál egyik reggelen fölébred, felöltözik és megborotválkozik. Mert borotválkozás előtt Pál, aki sokra becsülte a rendes külsőt, sosem mert a dijoni leányhoz szólni. Ezután Pál jóreggelt akart a leánynak kivánni. De nem tud. Dadog, mint egy őrült, ugy bámul a tükörbe, szavakat keres. De hiába. Nem jutnak eszébe azok a szimpla szavak, amelyekkel az emberek reggelenként franciául köszöntik egymást. Megtapogatja magát. Józan és ébren van és mégsem jut eszébe a dolog. Zavarodottan bocsánatot akar kérni Chérietől, de - lám - a többi francia szóra sem emlékezik. Egyetlen szóra sem. Mind elfelejtette őket, a Chérie édes anyanyelvének szavait. Még az oly nagyon egyszerü »igen« és »nem« szócskákat sem tudja franciául mondani. Megrőkönyödve nyul a szótárhoz. Hanem most már valósággal borzong. Mert azt látja, - (valami rettenetes dolog történhetett vele az éjszaka) - hogy a szótárnak csak a magyar szavait tudja elolvasni. A franciák közül egyetlen egyet sem. Előszedi a francia verses könyveit és regényeit. Egyetlen szótagot sem tud belőlük olvasni. Végső szükségében Chérie egyetlen leveléhez kap. Azt akarja elolvasni. Az ő drága irásából akarja a francia tudását visszaszerezni. De a levél most olyan a számára, mintha csak ó-egyiptomi hieroglifekkel irták volna. Még a boritékra franciául irt »ur« szócskát sem tudja elolvasni. Jajongva kiált Chériehez. De a leány nem felel neki. Pedig máskor mindig szivesen megtette.

Pál azt hitte, hogy valami borzasztó betegség érte az agyvelejét, amit talán az utóbbi idők megviseltek. Ő már hallott ilyesmiről, részleges elmezavarodottságról, amikor az ember egészen jóeszü, csak épen, hogy bizonyos dolgokra nem tud már emlékezni. De erről itt szó nem lehetett. Hiszen jobban emlékezett Chériere, mint valaha és mégis elveszitette azt a képességét, hogy vele érintkezhessék. Elfelejtette az egyetlen nyelvet, amelyet Chérie értett.

A halálra ijedt Pál idegorvoshoz akart sietni. De a szobája küszöbén visszafordult.

Hirtelen megértett mindent. Nem az agya betegedett meg és semmiféle orvos nem segithetett rajta. Nem betegség volt ez. Más valami. Egyszerü, de lesujtó dolog.

Chérie már nem gondol rá. Ez történt. Nem akarja, hogy többé beszélhessen hozzá és Pálnak igy egyetlen éjszaka alatt el kellett felejtenie a leány anyanyelvét, ugy ahogyan a leány is egyetlen éjszaka alatt elfelejtette Pált.

Ez volt ennek a borzasztó és rejtélyes dolognak a megoldása. Most már tudta.

És ettől a naptól kezdve Pál soha többé és egyetlen francia szót sem tudott elolvasni, kimondani, vagy megérteni. E pompás nyelv minden kincséből csupán egy, egyetlen egy szó marad meg a számára, egy finom, gyengéd francia becéző szó - Chérie. Hanem Pál ezt a szót gyakran és szorgalmasan ismételgette, sőt napjában sok százszor, ezerszer, papirosra le is irta azt.

FERDINÁND

A fiatal férfi ott ült a szalonban. Széles selymes karosszékben ült, olyanban, aminőket a második császárság ragyogó és fénylő Párisából vittek a szegény Berlinbe. Ferdinánddal szemközt Hatzfeld Zsófia grófné ült, öregedésében is elragadó asszony, akiért a csillogó szemü, sugárzó homloku férfiu fiatal korában oly sokat tett.

- Nagyon szereti őt? - kérdezte a grófné részvéttel.

- Nagyon szeretem Szonját - mondta Ferdinánd, nem büszkén, nem is restelkedve, inkább mint végzetszerü és elhárithatatlan ügyről beszélve a szerelemről, amelyet az orosz nemes kisasszony iránt érzett.

- Ferdinánd - mondta a német grófné - én Magának sokkal tartozom, többel, mint az életemmel... Nagyon szeretnék valamit tenni Magáért és éppen azért a csodálatos eszéhez szólok, az eszéhez, amelyről Maga érzi a legjobban, hogy most nincs annál különb az egész világon... Lássa Szoluczev Zsófia barbár nő... még csak németül sem beszél... Maga Heraklitoszszal foglalkozott, egy birodalomnak ünnepelt szónoka, tudós és iró...

- És mégis őt szeretem - szólt Ferdinánd. - Ennek nincs köze a kicsiny tudásomhoz és az ő nagy tudatlanságához. Szeretem, mert Aachenben akkor, amikor várakozó lelkem megérett a szerelemre, épen őt találtam a »Grande Monarque« étkezőtermében... Ő szép és nagyszerü... de ez mellékes is... Maga tudja Zsófia, hogy nálam az érzés a fő, maga a szerelem, aminthogy ha beszélek, akkor sem az igazság és a végcél izgat, de a hangom, a szavaim és maga az, hogy beszélhetek. Azután megfőlök attól, amit mondok és éppen igy van a szerelemben is. Eleinte csak maga az érzés volt a fontos és most megveszek az orosz leányért...

- Ferdinánd - mondta a nő a lelki atyának és a tanárnak az ünnepiségével. - Maga az elnyomottakért harcol. Valamikor engem védett meg a férjem, a biráim és a porosz király ellen, börtönben ült értem és az igazságért... (Lássa, nem igaz, amit az előbb mondott, mert Magának mégis az igazság a legfontosabb.) Most Marx barátja és a munkások vezére... És Maga szereti az orosz leányt, az ő ázsiai pompájával. Nem érzi a rettentőt, hogy a leány apja, ez a müveletlen és mocskos ázsiai bojár lenézi Önt. Nem adja a leányát az agitátorhoz, a munkások vezéréhez. És maga, aki csipkedi a trónt és az egyházat, Maga nem érzi azt, hogy Magára nézve lealázó, ha zsebrevágja ennek a szakállas orosznak a gorombaságait, Istenem, ennek a szakállas orosznak, akiben benne van mindaz az alacsonyság, amit Maga a nemesekben ostoroz. Nem érzi, hogy az egész ügy nem való Magához.

Ferdinándnak éles, keleti arca kipirult. Az orrcimpái megremegtek és izgatottan forgatta az aranygombos pálcikát, amit mindig ideges jobbkezében tartott.

- Megmondhatná grófné egyszerübben is azt, hogy zsidó vagyok.

A grófné egészen bátran felelt:

- Igenis, erről van szó. És én bátran mondhatom, nálam ezt nem lehet félreérteni. Senki nálam jobban nem szeretheti a zsidókat, hiszen Maguk hárman, Oppenheim, Mendelssohn és Maga mentettek meg akkor.

Ferdinánd arca kinnal dolgozott. Látszott, hogy az, amit a grófné most mondott, sokáig és gyakran szólalt meg benne, magában Ferdinándban is és nem közönséges viharokat támasztott lelkében. De arca hirtelen kemény lett és gőgös. Szeme diadalmasan csillogott. Tudta, hogy most nagy dolgokat fog mondani a grófnénak és előre is mint győztes beszélt hozzá.

- Zsófia, Ön elfelejti, hogy én is arisztokrata vagyok. Nagyobb arisztokrata, mint Szolucevék, akik a Trubeckoj hercegekkel és a Dolgorickiakkal rokonok és nagyobb arisztokrata, mint ön, Hatzfeld grófné. Apám egyszerü kereskedő Boroszlóban és a legfőbb kincse a libamáj. Én is a boroszlói zsidó temetőben óhajtok pihenni egykor a selyemkereskedők, az öreg Lassalok mellett... De lássa, én már Lassalle vagyok franciásan két l betüvel és egy néma e-vel és fejedelem vagyok. Bismarck velem tárgyal, a rajnai paraszt engem imád és Vilmos király tőlem retteg, a selyemkereskedő fiától és a világ első nagyurától. Én előkelőbb vagyok Viktória királynőnél és a minden oroszok cárjánál. Én zsidó vagyok.

- Ferdinánd - kiáltott a grófné ijedten - hiszen Maga demokrata, forradalmár!

- Az vagyok és mégis a világ első arisztokratája. Én olyan arisztokrata vagyok, hogy a világ első demokratájának is szabad lennem. Az én őseim már három évezred előtt uralkodtak... ösmerték az aranyt és a bibort... Maga az Isten is az ő magántulajdonuk volt és megvetettek minden idegen népet. Királyi sarj vagyok... Minden ősöm az volt Az, aki öt évszázaddal ezelőtt a ghetto szegényes templomában prédikált, ha kezet foghatott volna a német-római császárral, e kézfogás után imádság közben mosakszik és a ghetto piszkos udvarán gyöngytiarát tesz az érintetlen lánya fejére... Az apám, aki kalmár, nem tud más portékával kereskedni, csak India selymével... És én, aki az aranyat az eszemben és a selymet a hangomban hordom, bársonynyal szegélyezem a frakkomat, a szabadság vörös színében égő rubintot tüzök a kravattámba és aranyos pálcikával a kezemben kopogtatok a szegényeknek és a rongyosoknak a keblére. A szabadság hercege vagyok és az aranyos pálcikám, amivel Kölnben a népgyülésen beszélek, sok ezer esztendős, valamikor maga Mózes vert vele vizet a sziklából.

- Lassalle - ijedezett a grófné.

- Nekem a fény kell, a pompa és a luxus. Meg akarok alázni mindenkit. Vagy azt hiszi grófné, hogy minden igazságon és részvéten felül nem az a mulatság hajtott a maga ügyében, hogy én, a boroszlói zsidógyerek, a kereskedelmi iskola hanyag tanulója táncoltatom meg Hatzfeld grófját és Poroszország királyát. Ezzel tartoztam nekik, mert kétezer éven át elütöttek a jogartól, ami engem méltán megillet... A Szoluczevek... oh.... hát mi az nekem, értse meg, én nekem, az a nemes érc, meg az a régiség, amivel ez a barbár orosz nemesi marsall felém jöhet... Én különb főur vagyok, de ő is főur és ezért kell a lánya. És kell, mert nem akarja nekem adni. De megszerzem. Kiharcolom. Előbb, mint zsidó forradalmár megalázom az orosz főnemest, azután mint zsidó arisztokrata, mésalliance-ot kötök az orosz bojár-kisasszonynyal. Leszállok hozzá és elveszem. Vagy ellököm magamtól... Még nem tudom. Pedig nem nagyon szeretem Szonját.

És most, hogy Szonjára, a szerelmére gondolt, hirtelen meglágyultak Ferdinánd vonásai.

A grófné hallgatott. Zavarodottan és értelmetlenül bámult maga elé, mint ahogyan kis gyerek a sötétbe néz. Azután lassan, szinte szédülten kérdezte meg.

- Hanem mégis Lassalle... ha Maga ilyen... hát akkor miért demokrata?

Most megint ragyogás ült ki a férfi arcára, de másminő, mint az elébb.

- Grófné, amikor én megszülettem, már hatezer éves voltam. Kétezer éven át minden ősöm tudott irni, olvasni. Egy anyai ágról való rokonom megtébolyult a sok szellemi kincstől, amit magában hordott. Nem gyermekként, de mint csodálkozó és mindent látott agg jöttem a világra. Nemcsak királyi őseim élnek bennem, de azok is, akik a zsidó negyedben szenvedtek. Én láttam már más világot is mint ez, sok világot. Engem nem köt ennek a mai világnak sem a törvénykönyve, sem a nemesi kasztrendszere. Trónfosztott vagyok és bár korona abrincsa szoritja a homlokomat, de azért szabad is vagyok. Én tudok kételkedni és vizsgálni is. Őseim

között nemcsak uralkodók voltak, de szenvedők is, fölényes észszel, de a magukénál ezerszerte érzékenyebb szivvel szenvedők. Trónkövetelőnek születtem, de kifosztott őseim tragikus örökségként rám hagyták a gunyt is. Ez az én jogarom és kormánypálcám, amit a munkások zászlóaljai a szabadság vörös szinében égő bársonypárnán hordanak, mig én királyi palástomban követem őket... Asszonyom, grófné, ne felejtse el, hogy őseim között próféták is voltak, akik a szegény népért küzdöttek. És nem isteni mulatság-e számomra, ha a magam gondolataitól és szavaitól és az igazságtól, amit magam állapitottam meg, megittasulva, óh nemcsak a szivemmel, hanem az idegeimmel és a pompás fejemmel szeretve a munkásnépet, vezetem őket a királyi palota ellen, amelyben tulajdonképpen nekem volna helyem.

- És ha beveszi egykor a király palotáját, Lassalle?

- Akkor nem ülök belé! Ezt nem tehetem! Mert nemcsak despota vagyok és generális, hanem filozófus és republikánus is. Számkivetett herceg vagyok, aki őseim demokratikus szellemi kincseivel kergetem le a trónról azt, aki helyettem ül ottan. Hanem, ha győztem, igen, akkor a saját fegyvereim tiltanak el a saját trónomtól, amelyet kénytelen leszek elégetni. Sirni fogok, amig az aranyszék a tüzben pernyévé lesz, a szivem a lángokban szeretne lobogni, a véremmel szeretném a tüzet eloltani, hogy megmentsek valamit a trónból, de az eszem, amely megtanitott kételkedni mindenben, még magamban is, az majd visszatart. És végül is az egész szinjáték alatt gunyosan fogok hahotázni. És ez jó lesz. Mert az isteni guny, a fajtám átkos és büvös adománya, megvált a bennem duló belső küzdelemtől. Ha néha nem volnék gunyos és szivtelen, elégnék a belső tüztől.

Hatzfeld grófné, mély, belső megindulással tekintett Ferdinándra.

- Szegény romantikus - mondotta.

- Az vagyok és néha gyermekesen az. Sárga rózsát hordok a gomblyukamban, mert az őseimnek a szégyen sárga foltját kellett kaftánjukon hordani. Ki érti ezt a szimbolumot? Senki, csak én. De engem boldoggá tesz és az örök izgalom, amiben élek, mindig uj lendületet kap, valahányszor reggel én, a forradalmár, sárga rózsát tüzök a selymes kabátom gomblyukába. Romantikus vagyok, az volt ifjuságom atyai barátja: Heine is. Nekem shakespeari játék a népgyülés és az a jelenet is, amikor Bismarck gróf a lakásomon keres fel.

- Az orosz leány is az?

- Ő is. Az ázsiai arisztokrácia felé - barbár, be alattam álló! - is a romantika vonz. A szerelem felé is az. Állandóan gondolkozom és állandóan szerelmes vagyok, mindig szenvedek és mindig ujjongok, magányomban mindig tépelődöm, de a szereplés, a szónoklatok és a szerelem mámora megváltanak tébolyitó gondolataimtól. Cselekvésbe hozzák az idegeimet, amelyeknek mindig kell valami izgalom. Maga ezt romantikának tartja és talán igaza van.

- Lassalle! - szólt a grófné aggódóan. - Ennek rossz vége lesz. Ferdinánd, én féltem magát.

- Lehet. De ez a rossz vég is szép lesz, nagyszerü, tehát jó. A barrikádokon fogok elesni vagy grófi szalonban, pisztolylyal öl meg a féltékeny férj. És akkor majd a grófi szalonban elesett forradalmárért fellázad a nép. A selyembe öltözött szeladont pedig belehelyezik ősei gyalulatlan fakoporsójába és kiviszik a boroszlói zsidó temetőbe. Ez lesz a vég. És a vég szintén romantikus lesz, Zsófia.

Ferdinánd ezután felállt. Kezet csókolt a grófnénak és távozott a szalonból, amelyben Hatzfeld Zsófia még sokáig egy helyen ült. Szédülten ült és arcának zavarodott kifejezésével elárulta, hogy mindaz, amit most hallott, idegen muzsika volt a számára.

A BÉCSI TÁNCOSNŐ

A Hatvani-utcai háznak, amelyben a hires bécsi táncosnő lakott, a kapujába befordult egy férfi. Körszakállt hordott, mint nemes barátja és pártfogója, Széchenyi István gróf, sudárba szökő alakján fekete magyar ruha volt, a jobb kezében elefántcsont gombos pálcika, de egy szál veres rózsa is. A rózsának a neve Souvenir de Maimaison volt és abból a fajtából való, amit a nagy Napoleon császár első hitvese, a boldogtalan Josephine annyira kedvelt. A férfit Döbrentey Gábornak hivták.

A tanár ur a kapu alatt balról megkopogtatta az ajtót, amelyet Elssler Fanny gyorsan kinyitott.

- Ah, ön az, tanár ur? Jó napot kivánok.

- A kezét csókolom müvésznő.

És Döbrentey átadta a táncosnőnek az egy szál virágot. Azután helyet foglalt és - ebéd utáni idő volt - ivott a török kávéból, amit Fanny a Hofrath csészéiben szolgált föl. A beszélgetés kissé nehezen indult meg. Gyakran van ez ugy, ha tudós férfiu szép leány asztalánál ül. És ha Fanny okos nő is volt és sokat is tanult a Hofrath-tól (akkortájt egész Európának egyik legelső esze); mégis hogyan önthette volna előtte szóba Döbrentey azt, ami az agyvelejét ugyszólván állandóan foglalkoztatta. Az Akadémiának és a Lexikonnak az ügyei, a Széchenyi tervei vagy nagy mesterének, Kazinczynak a hagyományai - hogyan is érthetett ezekhez a Kärntnerthor-Strasse szinházának a ballerinája? A magyar nyelv pallérozásáért inditott munka - mit lehet erről mondani a görög frizuráju leányzónak, aki éppen hogy hibásan köszönni tud magyarul.

Igaz lett volna valami, ami szavakban közös gondolatutra terelheti a kettejük fejét, a tanár ur nagy, kopaszodó és a leánynak kicsiny és állandóan álmadozó fejét. Ez az ügy, a Rondelláé lett volna, a dunaparti szinházé, amelynek igazgatását a vármegye ideiglenesen Döbrentey professzorra bizta és amelynek deszkáin mint két előkelő és csodált vendég jelent meg esténkint a világ legszebb két lába, az Elssler Fanny lábacskája. Csakhogy éppen a szinházról, amelyhez balsorsára vezényelték ki igazgatónak a tanár urat, éppen a szinházról nem akaródzott a tapintatos Döbrenteynek nyilatkozni. De végre is eljutott odáig. Fanny segitette oda. A bécsi táncosnő, ki igen csevegő kedvü hölgy volt (szépen és kellemesen is tudott csacsogni), hogy szót vegyen ki a tanár urból, megkérdezte őt:

- Nos tanár ur, mit szól Pest városa az uj francia pirouette-táncomhoz?

Döbrentey elvörösödött, de egyben föl is lélegzett. A kék porcellán csészét hirtelen a tányérkájára helyezte.

- Hogyan? Már tudja a kisasszony! No, csakhogy nem én vagyok az első, akitől hallania kell.

- Mi? Mit, hogy tudok-e már? - kérdezte most Fanny és riadt kiváncsisággal nézett az ujra meg ujra elvörösödő Döbrenteyre.

- Azt kérem, hogy... Hát igazán nem tudja? ...No de hiszen ostobaság az egész és én meg is mondottam a magamét a nemes uraknak... Meg aztán nem is lesz nagy baj belőle... majd szólok Stefi grófnak...

- Mi? Mi az? - kérdezte ujra Fanny és arca fehér lett, mint az a márványból való kis szobor, amit a Hofrath készittetett az ő lábairól.

- Az történt müvésznő... igen... a burgerek morogtak és ma már a város is, a vármegye is rám üzent, már mint a Rondella igazgatójára üzent... rám, hogy... a... amit az elébb tetszett mondani, a francia pirouette-tánc sérti az ő... ne tessék haragudni... erkölcsüket.

Fanny nyugodtan nézett a tanár urra, aki mintha belebetegedett volna abba, amit mondott, nagy kinnal ide-oda csavargatta a szép öregedő férfifejét. Fanny ugy nézett az ő tiszta gyermekszemével, mint a négyesztendős kis baba, akinek sejtelme sincsen arról, hogy egyáltalán különbség is van erkölcs meg nem erkölcs között.

- Én ezt a táncot Párisban tanultam a signorina Taglionitól. Ő hat hónapig járta az olasz operában és senki meg nem ütközött rajta. Sőt egy izben maga a király X. Károly ő felsége meg is dicsérte.

Nyugodtan, minden viharzás nélkül mondta ezt a bécsi táncosnő, mintha távol állana az ügytől. A tanár ur fájdalmas zavarában magyarázgatni igyekezett a Pest és Páris városa közötti különbséget, restelkedve bocsánatot kért a burgerek ostobasága és a tanács értelmetlensége miatt. Minden második mondata pedig az volt, hogy ő az egésztől távol áll, ő a müvésznő pártján van, ő már délelőtt is veszekedett a spiszerekkel, innen pedig megy tüstént Széchenyihez, aki majd eligazitja a dolgot. Fanny, aki a jó gyermek érzésével szivből sajnálta a szenvedő tanár urat, csillapitani igyekezett őt. Mondta, hogy ő nem bánja, az egész dolgot, föl sem veszi és ha nem akarják őt, még az estéli hajóval Bécsbe utazik.

- Akkor ez a rózsa mindjárt a bucsu rózsája is lesz, professzor ur, ugy-e? - kérdezte és kezét engesztelően, de teljes gyermeki ártatlansággal a tanár ur kezére tette.

Most meg az idősödő férfi lett olyan, mint egy gyermek. De ő másként volt gyermek, mint Fanny. Azzal a pirulással, amit csak gimnázistáknál lehet látni, amikor az ember véletlenül és mit sem sejtve, ejti ki előttük az ideáljuk nevét, visszakapta a kezét, amelyen pedig olyan puhaszeliden pihent a Fanny kacsója. A tanár ur azután nagy zavarodottan a bolyhos szőnyegbe szőtt virágos gyepet bámulta, majd zavarában a sétapálcikája elefántcsontgombját kezdte rágni.

- Mi lelte, tanár ur? - kérdezte Fanny.

- Semmi sem, kisasszony!... Csak éppen... Tudja mit, - szólt aztán olyan hangon, ami csak akkor jön ki a torokból, amikor a sziv verése odáig is fölér, - kérem kisasszony ne utazzék el. Maradjon itt és lépjen föl estére... Tegye meg az én kedvemért, Fannyka.

Döbrentey ezután vizet töltött a bécsi porcellánkancsóból a poharába és nagy szomjuhozva ivott.

- Megtenném... de hát... miért? Lássa én nem haragszom és maga pedig miért tenné ki magát kellemetlenségeknek, tanár ur?

Döbrentey most erősen, szivósan kérlelte a bécsi frajlát, aki még sohsem látta ennyire fiatalnak és makacsnak a tanár urat. (Egy percig az öreg szerelmes Hofrathja jutott eszébe.) Végre is, maga sem tudta miért, Fanny ráhagyta:

- Jól van. Ma estére föllépek. De azután nehogy engem szidjon majd, tanár ur.

Döbrentey felállt, kezet csókolt Fannynak.

- Köszönöm. Nagyon köszönöm ezt önnek, kisasszony.

Fanny, aki levelet volt irandó Hofrathnak, már nem bánta volna, ha Döbrentey távozik.

- Estére egészen biztosan eljövök a Rondellába, tanár ur, - mondta és fölállt a himzett selyemhátu székéből. Döbrentey ezt észrevette. Egy fájósat csuklott, aztán megkérdezte:

- Hát már küld, Fannyka?... És éppen most, hogy Pesten marad... az én kérésemre.

A félig nyitott függönyön a szobába szökött az ebéd utáni nap sugara. És ez az őszeleji szelid napsugár olyan különösen világitotta meg a tanár urnak az arcát, amely most boldog is volt és szenvedő is és a mely, ámbár hogy fakuló szakáll köritette most olyan volt, mint a serdülő kamaszé, hogy Fanny egyszerre mindent megértett. Lehajtotta a fejét.

- Tanár ur, én Gentz Fridriké vagyok.

Csak ennyit mondott egyszerüen.

- Tudom, - hebegte Döbrentey (most már ő is fölállott a székről), és sosem is mertem volna megmondani.

- Nem baj, tanár ur - mondta Fanny (most ő leült és Döbrenteynek is intett, hogy üljön le) - hiszen maga nagyon finoman adta tudtomra... És ugy-e nem haragszik reám?

Döbrentey, az emberek rendes párbeszédétől eltérően nem a kérdésre felelt. Beszélt, most már nem olyan akadozóan, mint az előbb, de annál hevesebben.

- Tudtam, hogy nem lett volna szabad magamat elárulni... És lássa Fannyka kisasszony, sokáig is küzdöttem magammal. Pedig már az első este, amikor föllépett... Én akkor ott ültem az első sorban és magán halványkék szoknyácska volt... Fehér rózsát viselt a keblében és szafirfüggők voltak a fülében. Azok, amiket a mult vasárnapon is hordott... Emlékszik? Tudtam, hogy nem szabad... tudtam, hogy őrültség... Minden este el akartam maradni a szinházból, de egyszer sem birtam... Tegnap már az ajtóban visszafordultam, hogy nem megyek be... de nem birtam... nem... Tudja Fannyka, ez azért van, mert még sohasem szerettem... Most van először... és utoljára is... ezt tudom... és már elmultam negyven éves...

Fanny szeme kerekre nyilt, mint a gyermeké, aki olyat hall, amit még soha azelőtt és ami csodálatos erővel tölti be az agyvelejét.

- Igaz ez, tanár ur. Most szeret először?

- Igen!... Haragszik rám?

Most meg Fanny volt az, aki nem a kérdésre felelt. A tanár urra nézett és ugy látta, hogy annak az arca, a szája, a szeme még nem mulott el tizenhat éves. A virághoz nyult Fanny, hirtelen nagy erővel elpirult.

- De hisz ez nagyon szép lehet, - mondta azután, de már nem a rendes hangján. - Ilyent még sohsem mondtak nekem.

- Nem!? Hiszen a Hofrath is... bocsásson meg érdeklődtem iránta, három hónap óta csak a maga dolgaival foglalkoztam... A Hofrath is az én koromban volt, amikor magát megszerette Fannyka kisasszony.

- Gentz nem igy adta ezt tudtomra...

- Nem?

- És a többi sem, Schwarzenberg sem, az angouléme-i herceg sem, akiket az ő kedveért kikosaraztam.

- Hát szereti a Hofrathot? - kérdezte most Döbrentey nagyon busan.

- A férjemnek tekintettem mindig, bár mint tudja, nem vagyunk megesküdve. Ő szedett föl a szegénységből, ő tanittatott. És ő nagyon okos ember és hozzám mindig nagyon jó is volt.

- Ugy-e - mondta akadozva a tanár ur, - ő más, mint én. Fényesebb modoru. Metternich ő hercegségének a barátja... És én most nagyon nevetséges voltam?

- Ön nagyon rokonszenves ember, tanár ur, - szólt Fanny és mélyen, mintha az arcát rejteni akarná, lehajtotta a fejét.

(Azután még halkan sóhajtott is a bécsi táncosnő.)

- Engem... engem ugy-e sohsem fog szeretni? Nem fog szeretni tudni? - szólt Döbrentey.

Fanny most fölemelte a fejét. Az arca még mindig vérvörös volt (de nem bizonyos, hogy csak azért, mert az előbb a fejét lehajtotta). Hosszan, nedves nézéssel tekintett a tanár ur szemébe, az ajkát egy kicsit csücsöritette, mintha valakit csókolna. Azután a fogsora közé vonta a két ajkát.

- Gentzet ugy becsülöm, mintha a hites uram volna, - mondta ezután.

Nagy csend jött. A müvésznő kétszer-háromszor a fejét rázta, mintha valami csunyát, bántót akarna onnan belülről kikergetni. Fölugrott. Megkeményitette az arcát.

- Meggondoltam a dolgot, tanár ur! Mégis utazom ma este, - szólt ezután.

Döbrentey nem merte kérlelni.

- Menjek?

- Ha maradna tanár ur... akkor talán még sokat beszélnénk... és akkor mindez már nem volna olyan szép, mint eddig volt.

A kezét nyujtotta Döbrenteynek. Az elboruló szemmel lehajolt, hogy megcsókolja. De pillantása hirtelen egy nagy smaragdos gyürüre esett, amelynek kövébe két nagy cifra betü volt vésve. Egy F és egy G. Fanny látta, amit Döbrentey látott és balkezével lehuzta ujjáról a gyürüt, de miközben ezt tette, a fejét félreforditotta. Döbrentey most megcsókolta a bécsi táncosnő kicsiny kezét.

- Isten vele, Fannyka, - mondta azután a kalapját vette és a botját.

Fanny balkezével a gyürüt a kávézó asztalka csészéi közé vetette, erősen, ugy, hogy a porcellánhoz ütődő arany csengett is.

- De ugy-e, tanár ur, - mondta ugy, hogy érezni lehetett a hangszálain uszó könnyeket, - ugy-e, én sohsem kacérkodtam magával?... Mert azért, hogy a szinháznál vagyok, én nem vagyok rossz...

- Fannyka, maga egy szent; - szólt Döbrentey és sietve távozott a szobából, amelyben a táncosnő még sokáig állt mozdulatlanul és olyan szemmel, mintha feneketlen mélységbe tekintene.

LAJOS

A hohenschwangaui kastély ezüstterme gyertyáknak a fényében uszott. Hosszu teritett asztal állt a terem közepén. A falak mellett apró márványszobrok voltak. Neró császáré, Medici Kataliné, XIV. Lajosé, Marie Antoinette királynéé és más elhunytaké. A halottak szobrai között pedig ott volt Wagner Rikárdé is, aki még élt ugyan, de akivel a király, bár nagyon szerette a mestert, már nem érintkezett személyesen. Az asztalon aranytálakban és tányérokon pompás étkek tunyán pihentek, mig a kristálypoharakban, amelyek ezüstös szélüek voltak, eleven élettel gyöngyözött a pezsgő. Mindegyik pezsgőspohárban egy szál olasz ibolya fürdött. Mert Lajos király igy szerette a pezsgőt. Eleven ibolyát áztatott az italban.

A király fekete selyemből szabott frakkban az asztalfőnél ült. Egyedül. Kis ezüstcsengő volt előtte. Lajos megrázta a csengőt. Chévrier, a francia főkomornyik lépett be. A főkomornyik földig hajolt, ugy hogy egy pillanatig szinte meg sem lehetett látni a fekete bársony álarcot, ami az arcát elfödte. Chévrier ugyszólván hivatalból viselte ezt az álarcot. A király kivánta ezt igy, a királyi hedonista, aki bár rendkivüli ügyessége miatt nagyon kedvelte Chévriert, mégsem birta el annak az arcát, mert a francia főkomornyik jobb arcán, a száj fölött egy anyajegy szemérmetlenkedett.

- Chévrier - szólt a király a rendes, szabályos őrültek biztos hanghordozásán - ma este lakomát adok. Vendégeim lesznek Nero, császár, VIII. Henrik angol király, Boleyn Anna... Vagy gondolja, Annát ne hivjuk meg azért, mert még nem hites felesége a királynak?... Azt tudja, hogy engem nem bánt a dolog, mert én szabadelvü ember vagyok, de más hölgy is jelen lesz. Marie Antoinette... Na, mit gondol, őt bántani fogja a dolog?... De hiszen mindegy... Azután itt lesz... na nem tudom, hogy megkapta-e a meghivásomat, tehát itt lesz Leonardo da Vinci is és itt lesz... Igen, Boleyn Anna mégis jöhet... Tehát mit is mondtam... végül itt lesz Lucullus is... Értette?...

Chévrier még mindig szótlanul hallgatta a királyt. Nem felelt a kérdéseire, ami azonban nem volt baj, mert hiszen Lajos ugy értette, hogy Chévrier felel és mindig ugy értette, hogy a francia azt feleli, amit ő, a király akar. Lajos folytatta:

- Lucullus is itt lesz... Ennek a férfiunak a barátságát különösen sokra becsülöm és azt akarom, hogy cseresznye is legyen az asztalon... A cseresznye az az ő gyümölcse... Ő hozta Kisázsiából Európába... Monsieur Chévrier, lesz-e cseresznyénk? Aurions nous des cerises?... Ezt nem véletlenül kérdezem... Tudom, hogy még csak februárban vagyunk és éppen ezért kérdezem: lesz-e cseresznyénk?

Chévrier ugy érezte, hogy erre a kérdésre most felelnie kell.

- Felséges uram, lesz cseresznyénk.

- Ez nagyszerül Kinek volt rá gondja?

- Felséges uram, nekem, az Ön alázatos jobbágyának.

- Bravo Chévrier, maga gondoskodott erről a pompás gyümölcsről.

- Felséges uram, még tegnap hozta Münchenből a feleségem.

Chévrier ijedtében a maszkos arcához kapott, a lábaszára is megremegett ijedtében, de már késő volt. Már kimondta a rettenetes szót.

Lajos ajka szederjes lett. Az arcán az idegek és a vonások görcsös kavalkádot jártak. Majd kétszer hevesen az asztalra csapott, de oly haragos erővel, hogy a tálak, tányérok és poharak mind vitustáncba kaptak tőle. Azután a király inkább szomoru, mintsem mérges hangon mondta:

- Chévrier, Ön el van bocsájtva... Ezt nem hittem volna el magáról... Hogy ilyen rutul visszaél a bizalmammal... Tehát nős... És a felesége itt lakik a kastélyban? Na, feleljen!... Igen?... Itt lakik?

- Felséges uram, itt lakik - szólt fogvacogva a francia.

Lajos mintha iszonyu, heves, testi fájdalom érte volna, mélyen sóhajtott:

- Itt lakik, velem egy födél alatt?... Hohenschwangauban nő lakik.

Lajos belemarkolt dus gesztenyefürtjébe, felugrott, majd folyvást a tükörben szemlélve magát, dühösen fel-alá járt. Azután hirtelen leült. A kezével Chévriernek intett.

- Monsieur, üljön le ide... Egészen bátran... Tudom, hogy maga fél tőlem, mert őrültnek hisz... De én nem bántom magát, mert nem akarom, hogy igaza legyen. És ha bántanám, akkor biztos volna benne, hogy őrült vagyok.... Ide üljön erre a székre mellém. Itt később ugy is egy honfitársa fog ülni, IV. Henrik. Igaz, két francia királyt is hivtam meg egyszerre, IV. Henriket és XIV. Lajost... No nem baj, majd megférnek egymással.

Chévrier leült a király mellé. A főkomornyik a szájával halkan imát mormolt, hogy védené meg őt az Uristen őrült gazdája elől, jobbkezében pedig titokban kis kést szorongatott, hogy minden eshetőségre el legyen készülve.

- Na, monsieur, igy... Helyes... Csak egészen bátran... Most már ugy sem áll a szolgálatomban... Most Ön, egy idegen ur, a vendégem. Egy francia ur... A bajor király pedig mindig különös tiszteletben tartja az ő francia vendégeit... Igaz, a végkielégitését majd Münchenben fogja kifizetni az államminisztérium... Tehát... vagy igen... most hogy már nem mint alárendeltem ül itten, mindent megmagyarázhatok Önnek... Mindent, sőt érzem, hogy kell is magyaráznom, különben még igaza lehetne, amikor azt hiszi, hogy őrült vagyok.

- No Chévrier, semmi ellenkezés. Gyakran magam is azt hiszem, hogy őrült vagyok... De nem azért, nem azért, mert nem tudok nőt látni... Ne higyje, hogy beteg vagyok és fogadja el ezt az egy jó tanácsomat, váljék el a feleségétől... Nehogy azt higyje, hogy ezt Sophie miatt mondom, a volt menyasszonyom miatt, arra rá sem hederitek... De figyeljen csak...

(Lajos most szépen, egyenletes mondatokban beszélt. Amit mondott, azon megérzett, hogy belülről jön, magyarázó hangon beszélt és meglátszott rajta, hogy sulyt helyez arra, hogy Chévriert, a beszélgetésben való néma társát meggyőzze.)

- Monsieur, higyje el nekem, hogy a nő, de bocsánat ön francia ember, tehát a hölgy az lelketlen egy állat. Gonosz. A férfinek született ellensége. Édeskésen mosolyog ránk és ezalatt kilopja a szemünkből a derüt, a fülünkből a hangokat - nekem egy svájci nő kilopta a fülemből a Lohengrin vezérmotivumát - kiszedi agyunkból a gondolatokat. A hites feleség nászágyán azon gondolkozik, hogy a férje koporsója pénzébe fog kerülni és ezért nem tud aludni. Az anya a tejjel együtt az apja iránti gyülöletet csöpögteti a csecsemőbe. A menyasszony, ha vőlegényétől dus ajándékot kap, belül sir fájdalmában, mert megvásároltnak, megalázottnak és olcsón megvásároltnak, potom áron megalázottnak hiszi magát. A fekete hölgy, az ragadozó, felfalja a férjét, a szőke, az még becstelenebb, megdermeszti. De a legbestiálisabb a vörös, az felperzseli. A leány már az első szerelmi pillanatában elárulja a férfit. És nem egy másik férfi kedvéért, nem, oh nem, hanem egy másik nőnek árulja el őt. A barátnőjének, az anyjának, a testvérének. Mindegy, hogy kinek. Lehet, hogy nem is ösmeri azt,

akinek elárulja, de azért elárulja, akárkinek vagy az egész női nemnek. Mert ők összetartanak. Mi nem, mi, férfiak nem tartunk össze. Ők háborut viselnek ellenünk és mi nem védekezzünk. A Vénusz barlangjában naponta tünnek el legjobbjaink, ott senyvednek vaskalitkában, ott pörkölődnek izzó vasrostélyon, ott zörgetik vasbékóikat, ott fülnek meg vaskatlanokban és mi ezt türjük. Mert mi vagyunk a jók, a gyengédek. Ne higyje, hogy a nő a gyengéd, mi vagyunk azok. Mi férfiak ezerszer megbocsájtunk és a durva Herakleszban több volt a lélek, mint Szent Ceciliában, pedig az hegedülni is tudott. Nő igaz szót még nem mondott, igaz könyet nem sirt, igaz fájdalomból föl nem sikoltott.

Chévrier meg sem mozdult. Egy hangot nem szólt. De Lajos ugy érezte, hogy a francia kérdez valamit. Merően a francia arcába nézett (az megint imádkozott és a kését szorongatta), majd hosszas, az arcán is tükröződő habozás után igy szólt:

- El voltam készülve erre a kérdésére, monsieur. És felelni is fogok rá. Hogy miért hivtam meg mára is három hölgyet vacsorára, Boleyn Annát, Medici Katalint és Marie Antoinettet?... Nevetni fog és - most tartson őrültnek, ha mer! - még egy negyediket is hivtam. Az aténi Azpáziát! Eddig eltitkoltam, de most közlékeny vagyok és ezt is bevallom magának... Azpáziát is meghivtam. Hogy miért?... Hát azért, értse meg monsieur, azért mert nem tudok e fenevadak, nem tudok a hölgyek nélkül élni. Az eszem, az őrült eszem, ráeszmélt arra, hogy mind gonosz, tolvaj, hazug, álnok, gyilkos és alattomos. De a szivem... jaj... megfulok... Az őrült szivem, az vágyik rájuk... Tudom, hogy nem szabad, tudom, hogy megölnek és mégis kellenek. Igen, én egy elkárhozott ember vagyok... Tudom, hogy meg akarnak gyilkolni és keblem kitárom, hadd járja át a lándzsájuk és a nyakamat odahajtom taglójuk alá... De azért, mégsem vagyok egészen ostoba... Haha... ravasz vagyok... És mert tudom, hogy megölnek és mert mégis halálosan vágyom rájuk, csak halottakat hivok meg... Marie Antoinettet, akinek már magának nincs feje és a többi... Nos, megértette... Vagy még valamit kérdez?... Nem!... Ez nem azért van!... Nem egy nagy bánat miatt van!.... Nem!...

Lajos arcának a szine most a viaszsárga és a biborveres között játszadozva váltakozott.

- Nincs nagy bánatom!... Semmiféle bánatom... Nem is lehet... Hiszen sosem vettem a nőt komolyan.... Sosem sirtam utána... Én mindig fölényesen viselkedtem vele szemben... és, pardon, monsieur... ehhez önnek amugy sem lehet köze... ca ne peut pas vous toucher... A kezét adja ide... igy szépen... És most igérje meg, mint a barát a barátnak... nem, mint férfi a férfinek, hogy madametól, a kedves nejétől elválik... Megigérte. Köszönöm... És most mars ki!... Adieu monsieur!... Trop d'honneur!...

Chévrier, álarcos képét földig hajtva, az ajtón át kisompolygott. Lajos pedig, mint egy őrült (az őrült király most valóban olyan volt, mint egy őrült) futni kezdett. Ugy futott, mintha viperákból font kancsukával kergették volna. Egyenesen a hálószobájába futott. Ott az ágyához ment, amelyet senki másnak, mint neki magának, nem volt szabad megvetnie. A selyemvánkos alá nyult és alóla egy arcképet huzott elő. Az idegen császárné arcképét... A király megcsókolta a fejedelmi hölgy angyali arcának mását. Imazsámolya fölé helyezte, a legszentebb arcmások közé, letérdelt elébe és könyek közt fohászkodott. De talán inkább panaszos kérdéssel ostromolta a képet, mintsem, hogy imádkozott volna hozzá.

Körülbelül ezeket mondta Lajos:

- Te szent, te jó, te egyetlen, te szenvedésteli!... Miért is kellett ennek igy lennie?... Hogy mi nem lehettünk az egymáséi?!... Pedig te angyal, te szerettél engem és én... Istenem... én, szegény őrült, én meg fogok halni te miattad... Mert még mindig oly nagyon szeretlek.

A DÁMA

Amikor Ferdinánd a játékasztalra (amelynél ő a bankár, tüzes trónusán ült) kivágta a három ezresbankót, mindenki tudta, hogy ez az utolsó három. Nemcsak abból, amit Ferdinánd magánál hord, de egyáltalán az egész vagyonából az utolsó. Ferdinánd, akinek az arcát máskor mintha jégből való maszk boritotta volna játék közben, most kétszer is leejtette monokliját és az alsó álla is remegett, mint a nagyon öreg embereké, mint azoké, akik nemsokára meg fognak halni. A pointeurök kegyetlen örömmel tették meg a bankot, a szegény három utolsó ezrest. Ferdinánd leadta a kártyát. A pointeuröknek két lapban egy kettőssel és egy ötössel összesen hetet adott. Ő maga két figurát vett. Az egyik a coeur-király volt, a másik a felesége, a szivkirályné, akit a francia kártyában közönségesen a dámának hivnak. Ferdinándnak joga volt bevágni. De nem nyult a kártyához.

Förtelmes csend volt. Ferdinánd lihegett, egy véreset harapott az ajkába, azután ránézett a két figurára, amelyik közül az egyik ugyan királyt ábrázolt, a másik királynét, de amelyek a bakkban, mert hisz ezt játszottak, együttvéve sem számitottak egyetlen point-t sem. Ferdinánd, mint egy őrült, ugy nézte a dámát, a királynét. Azután ugy, annyi buzgalommal, amennyivel gyermekkorában a haldokló apja ágya mellett könyörgött a kérlelhetetlen Istenhez, a kemény és fényes papirosra nyomott dámához imádkozott:

- Madonnám, - rebegte, - királyném, patrónám! Csak most segits, most ez egyszer és örökre rabszolgád leszek.

A két térde összeverődött ez imádság közben, azután behunyt szemmel nyult a kártyacsomaghoz és egy kilencest (kilenc égő vörös sziv volt ráfestve) huzott le. Ferdinánd nyert. Háromezer koronát nyert és az életét. Azután még leadott három coup-t és amikor már negyvenezer korona feküdt előtte, fölkelt. Hazament.

Otthon, hogy aludni tudjon, langyosban fürdött, megolvasta a pénzét tizenötször egymásután, majd a kártya izgalmától még mindig megbabonázottan, betért a hálószobájába.

Ott már várta őt a dáma. A királyi nő épen olyan volt, mint a kártyán. Kék, négyszögletes birétum volt a fején és barna, vuklis fürtjei ezüstös fésük mögül ugrottak ki. A két pici kacsója bő, pirosbársony-szélü derékujjból bujt előre és a jobb kezében liliomot tartott, egy szabályos liliomot, olyant, amilyent a nemes Firenze város cimerében lehet látni, a liliom fölé pedig egy égő sziv volt nőve, olyan vörösszinü, mint a sztaniol-papiros, amibe a karácsonyi cukrokat szokták csomagolni.

- Eljöttem, Ferdinánd lovag, - szólt a dáma, - hogy a fogadalmadat beválthassad.

A királyi hölgy azután kézen fogta Ferdinándot és a selyemnyoszolyához vezette.

- Az arcod sárga, mint az arany, a szénfekete hajad most kopik ezüstre; szeretlek, - mondta még a dáma.

*

A dáma nem hagyta el az ő szerelmes férfiszolgálóját. Ferdinándnak attól a naptól fogva, hogy nemcsak a lelkét, de egész sajátmagát eladta a dámának, elegáns szerencséje volt a játékban. Majd mindennap nyert, nem feltünő módon, de szépen, szabályosan, sőt a dáma az ő királynői izlésével arra is ügyelt, hogy legyen nap, amikor Ferdinánd veszit is. Ezt igy kellett csinálni, nehogy ebből a szépséggel és kárhozattal fütött titokból valami is kitudódjék. Ez gyilkos lett volna a dámára, férje a sziv-király, Ferdinándra pedig a férfiui becsület miatt. A dáma jól és ravaszul kellett, hogy segitse lovagját, aki eladta magát neki. Fortélyosan dolgozott és gyakran még azt is megtette, hogy játék közben az ellenfél reszkető kezébe csuszam-

lott. Igaz, hogy ezt nem csupán azért tette, hogy a gyanut eloszlassa, hanem egy kicsit azért is hogy kacérkodjék Ferdinánddal, akit forrón és féltőn szeretett. De ilyenkor is, a másik partner kezében is megcselekedte a dáma, hogy a fényes papiroson egy kicsit Ferdinánd felé forditotta a szemét, de ezt halkan tette és olyan óvatosan, hogy nemcsak a partner nem látta meg, de gyakran maga Ferdinánd sem.

Ferdinánd, a kártyás és a szerelmes, jól érezte magát ezekben az időkben. Mintha naponta uj édes érzelemben fürdött volna meg. Eleintén még idegen és érthetetlen volt neki a dáma (éjfél előtt papiros és festék, éjfél után hus és vér), aki dussá tette őt a kártyában és az életben. Mondom, eleintén Ferdinánd nem értett meg mindent, amit a dáma iránt érzett, az csak a Madonnát illető hála és egyben a Belzebubnak kijáró félelem volt. Később azonban, hetek multán, Ferdinánd mint hölgyet is megszerette a dámát, aki szép volt és kivánatos és akiben több élet lakozott, mint bárki másban, hiszen együttesen benne élt a nőnek és a kártyának minden tüzes elevensége. A dáma káprázatossá tudta tenni a kettejük szerelmét, ugy dobta, ugy forgatta, ugy változtatta, olyan meglepetéseket és szenzációkat vitt beléje, amiket csak a kártya ösmer. Kihivó volt és egyben szemérmetes, parancsoló, mint egy ázsiai királynő és alázatos, mint egy fekete rabszolganő. Ferdinándnak minden gyönyörüsége ő benne tellett, a dámában.

*

Egy hajnalon (ez már a szerelem hetedik hónapjában történt) a dáma a szokottnál tovább időzött Ferdinándnál. A nap már beküldte az ágyasházba az ő sugarait, amelyek, hogy a zöld zsalugáteren átverődtek, épen olyan szinüek voltak, mint a frissveretü körmöci arany a játékasztal zöld posztóján.

- Királyi nőm, édes, miért nem mégy még? - kérdezte Ferdinánd türelmetlen gyengédséggel. - A batárba fogott lovak már fáradtak és gyanuba vesz férjed is, a sziv-király.

A dáma a fájdalomtól összébb szoritotta ajkát. Arca eltorzult és épen olyan volt ebben a percben, olyan szép és csunya, olyan nagy és szenvedő, mint Ferdinánd volt életének abban a borzasztó percében, amikor a kártyalaphoz fohászkodott.

- Küldesz? - mondta nyöszörögve, mint egy megvert kutya és épen ezért tulságosan emberien. - Küldesz én lovagom, mert pihenni vágyol. Friss akarsz lenni, fiatal és pihent a délutánra, amikor Genovéva várni fog a liget szélén.

Ferdinánd egy szót se szólt. Lehajtotta fejét. Ez most már sokkal, sokkal ezüstösebb volt, mint amikor megkezdődött a szerelmük, amely most már teljesen elmult a férfi szivében. Azután felnézett a dámára. Szégyenlősen, azzal a gyáva, de azért nem egészen hitvány érzéssel, amivel a finom férfiember néz a hölgyre, aki valamikor több volt neki mindennél és akit ma csak ugy szeretne eltenni az emlékei közé, mint egy lepréselt, kihalt illatu virágot.

A dáma könyezett. Szép arcán végigfolytak a könyek és a királynő az arca alá tartotta a jobbkezében lévő fehér liliomot. Abba folyatta a könyeket, amelyektől a liliom még fehérebb lett és a leveleire nőtt sziv még vörösebb.

- Miért tetted ezt? - mondta azután a dáma megalázottan, de azért az elárult nő fényességével. A dáma szemrehányóan, de még mindig szeliden beszélt, félve, hogy minden szavával elveszti a férfit, aki már ugy sem az övé. - Hát nem voltam hozzád jó? Nem istápoltalak és nem szerettelek? Vagy már nem vagyok olyan szép, mint akkor? Hiszen neked adtam azt is, a szépségemet.

- Igen. Mindent nekem adtál - szólt Ferdinánd.

- És mégis?

- Mégis őt szeretem.

- Mit adhat neked az a leány, - mondta ekkor a dáma. (Érezte, hogy nem szép, ha az adományaival kérkedik, de most már ugy akarta megtartani a férfit, ha a kártyásra kopogtat benne.) - Mit adhat neked? Még azt sem, amit az életben a leghitványabb, még szerencsét sem adhat.

- Adott nekem egy szál virágot.

A dáma Ferdinánd felé nyujtotta a liliomát, a kártyakirálynői liliomát.

- Ezt adom neked cserébe, ha visszaadod azt neki, azt az egy szál virágot.

- Nem lehet - intett Ferdinánd szomoruan - nem adhatom vissza neki. És ha vissza is adnám neki a virágot, nem adhatnám vissza neki, amivel szintén megajándékozott, a szavakat, amelyekbe szerelmét foglalta.

- A szavakat, Ferdinánd, azokat csakugyan nem adhatod vissza.

A dáma még mindig ott állt és előtte Ferdinánd, fejét lehajtva. Hirtelen a dáma kiegyenesedett. Most már nem volt a szenvedő madár, de nagy volt, égető, tébolyitó és diadalmas, olyan, mint a kártyalapon szokott lenni.

- És még sem fogsz Genovévával délután a ligetben találkozni - mondta és azzal el is tünt.

*

- Most négy óra van - oktatta magát másnap délután Ferdinánd - hét órakor kell találkoznom Genovévával, addig elnézek a kaszinóba.

Ferdinánd ezt nem rosszasságból tette. Kimondhatatlanul szerette Genovévát, az ő szép és tiszta életét, de egy napig se tudott volna a kártya nélkül élni.

- Hatig játszom - gondolta - és azután kimegyek a liget szélére, hozzá.

Ferdinánd bement a kaszinóba. Vidáman, a hajnali szégyent feledve, licitált a bankra. Temérdek pénzt szórt maga elé és osztotta a fényes, kemény papirost, a kártyát. Az első osztásra megjelent neki a szivkirályné, a dáma és a dáma után kullogott a kilences. Éppen ugy, mint azon a rettenetes éjszakán. Ferdinánd megnyerte az első tétet. A másodikat is és azontul mindegyiket. Ferdinánd egyáltalán minden tétet megnyert ezen a délutánon. Akármit is tett, minden kabalát megpróbálhatott, az ezüst szeget, a zöld tárcáját, a kis körömkefét, amit arábiai utjából hozott haza és a Medici Katalin gyürüjét, a szerencséjét még sem fordithatta meg. Délután félhatig százegy játékost nyert le az utolsó dukátjáig és aki uj ember a terembe lépett, az mind elesett a Ferdinánd szerencséjével szemben.

Csunya egy állat volt most Ferdinánd, amint ott ült az átkos szerencséjével, tébolyultan, mint akkor ama nagy éjszakán a vesztesége miatt volt. Minden arany feléje gurult és aki a nagy szerencse hirére - mert hire futott az ördöngős esetnek - a játékszobába lépett, az mind Ferdinándnál hagyta a vagyonát, az ékszerét, a maga és a gyermekei örökségét a kis sikkasztott pénzét, az életét és a becsületét. A gyürött bankók és a dühösen guruló aranyak már kincses bástyaként vették körül Ferdinándot.

Ő pedig közben mindig Genovévára gondolt. A tiszta és szép szájára, az egy szál virágra és a gyenge szavakra, amelyben szemérmesen, inkább bevallatlanul, mintsem bevallva élt az ő szerelmük. És ahogy mind erősebben a szemét félig lehunyva és egyik ajkával a másikat simogatva Genovévára gondolt, a lap után nyult; mindig csak a dáma került elébe, merev arccal, fehérebb liliommal, mint máskor és hozva maga után a szerencsét, a kilencest.

Ferdinánd nem kelhetett fel az asztal mellől, nem szökhetett meg. Legyilkolják, ha most feláll és megtagadja a partnerektől azt, ami a kártyásnak a tizparancsolatnál is szentebb, a revánsot.

Ferdinánd tehát tovább is ott kellett, hogy üljön a füsttel és jajjal teli levegőjü szobában, az érc és az ércet érő papir vársáncai között, kártyázó jobbkezét mint a motollát járatva. Ott ült, a bankári trónusra szegezetten és szedte a pénzt az egész városnak, a főnemeseknek, a zsidóknak, a hivataloknak, az özvegyeknek és az árváknak a pénzét. Az uj játékosok a kidőlteket az ajtón rugták ki, mint a szemetet, a croupiert tizenháromszor kellett már felváltani és Ferdinánd még egyetlen tétet sem vesztett el.

Reggel lett, csunya, halálos reggel. A játékosok már mind elhullottak. Halottan és betegen döglődtek az infernális szoba pallóján. Egyik sem volt eszméleténél és az utolsó croupier is, aki szemben ült Ferdinánddal, ájultan zuhant le a székéből. Már nem volt pénz több az országban. Már senki sem tett. De Ferdinánd ezt nem tudta. Ő a trónusán ült, a szemét lehunyva és csak itt-ott ködlött a lehunyt szempilláján Genovéva, az ő tiszta és fiatal élete, akit most ugy látott, ugy felöltözve, mint a dámát, kék ruhában és a négyszögletes, kék birétummal a fején. A dáma lilioma is a Genovéva kezében volt, de ez a liliom most vörös lett a vércseppektől, amelyek a virágra nőtt szivből aláhullottak a levelekre és a szirmokra. Ezt még látta Ferdinánd, miközben folyton vette a lapot magának, csak magának, mert hiszen kivüle senki sem volt már ébren a teremben. Folyton vette a lapot, a papirosdámát és a szerencsét, a kilencest, amely ugy követte a királyi hölgyet, akár az uszálya. Ferdinándnak az álla fel-alá járt, mint a harmonika, még mindig látta Genovévát a dáma ruhájában, az ő virágjával és az ő, most száz sebből vérző szivével. Ferdinánd ezután összeesett.

És ekkor hozzálépett az elárult dáma. Most ismét husból és vérből való volt. Mint egy földre hullott báli kotillont, ugy emelte föl a kezével az ájult Ferdinándot. Kivitte a batárjához, az ölébe fektette és ugy vitte fel királyi palotájába.

Mindig is ott tartotta ezután a dáma Ferdinándot. Mézes süteménynyel és cukros gyümölcscsel etette és soha a szobája küszöbén tul nem bocsájtotta.

MELANIE ÉS A RÓZSÁK

(Egy Musset-versből.)

... Mon amour, à quoi penses tu?
A des amoureux en Espagne?
A des bonbons, à des maris?
Peut-être aux tendres confidences?
A ta robe, aux airs que tu danses?
Peut-être à moi, - peut-être à rien?

- Olykor perzselő, mint Szép Heléna, máskor meg szüzies és tiszta, mint Thüringiai Erzsébet - gondolta róla Henrik.

Henrik ezt akkor gondolta, amikor Melanie járt a fejében és a szivében. És hónapok óta - amióta csak ösmerte - Henriknek más sem járt a fejében és a szivében, csak Melanie. Kétszáz napon és kétszáz éjjelen gondolt reá és még mindig csak annyit tudott róla, hogy ő, Henrik, szereti Melaniet. Ez sok volt és mégis igen kevés, mert Henrik egyebet sem tudott Melanieról, még azt sem, hogy a lány szereti-e őt, Henriket.

Egyáltalában semmit sem lehetett tudni a baronesseről, aki tizennyolc esztendős mulott. Csak éppen annyit, hogy vőlegénye van, egy negyven esztendős tábornok, aki ezidő szerint a lengyel határon harcol és hogy Henriken kivül még egy ember szereti őt nyiltan, deklaráltan: Udine gróf, aki - huszonöt esztendős, mint Henrik - és a Melanie partnere lesz az uri mükedvelői előadáson.

És egyáltalán ez volt most a legfontosabb, a mükedvelői előadás. Melanie nagybátyjának a kastélyában a Wallenstein-trilogiából a »Két Piccolomini«~t fogják játszani (az öreg nyugalmazott marsall kedvéért választották Schillernek ezt a katonás darabját). Melanie lesz a Wallenstein Thekla és Udine gróf a fiatal Max Piccolomini, aki a darabban éppen ugy szereti Theklát, amint az életben Melaniet szerették Henrik, Udine gróf és bizonyára még igen sokan mások. E mükedvelői előadás engedte meg Henriknek is és a többi nemes hölgynek és urnak is, hogy a darab betanulása alatt a kastélyban lakjanak. Henrik is itt volt, bár ő nem játszott a darabban. Henrik, a nemes urfi, nem tudott a szinpadon játszani, egyáltalán ő semmit sem tudott, csak Melaniet tudta szeretni. De azért most, a komédiára való készülődés közben, a többiekkel együtt őt is szivesen türték meg a kastélyban, ahol - mert hisz szives, kedves ember volt - a többieknek jó szolgálatokat tett, szerepeket másolt és a szinpadi ruhák beszerzéséről gondoskodott, sőt néha a próbák alatt sugott is.

Közben pedig Henrik mindig Melanieval foglalkozott. Ha lehetett, beszélt vele, máskor meg őt hallgatta, azt, amit Melanie a többieknek mond, ha pedig egyedül volt, akkor a leányra gondolt. Odáig az egész idő alatt nem jutott Henrik, hogy a kinzó és bizonytalan szerelmét szabályosan, szavakban is megvallja Melanienek. Szavakban? Istenem, mit jelentenek a szavak? Henrik már annyit tett, ugy pillantott Melaniera, ugy kivánt neki jóéjszakát, ugy csókolt neki kezet és ugy töltött bort a poharába, hogy Melanie mindent tudhatott. Udine gróf sem tett többet - talán annyit sem - és lám, Henrik mégis tudta, hogy a gróf is szereti Melaniet. Persze, azt már nem tudhatta Henrik, hogy Melanie szereti-e a grófot, akinek a szinjátékban szerelmes társa volt. Azzal se volt tisztában, hogy Melanie imádja-e, vagy gyülöli vőlegényét. Ezt sem lehetett tudni. Melanie medaillonban a kebelén hordta a fiatal tábornoknak a piciny festett képmását, ha szóba került, nagy csodálattal nyilatkozott róla és leveleket is váltottak a táborban levő vőlegény és Melanie. De ez majd minden mátkapárnál igy van és a vőlegény nagy stratéga volt ugyan, de nem azok közül a férfiak közül való, akikről azt lehet mondani,

hogy a nők az övék. Szóval, itt sem lehetett bizonyosat tudni Melanieról, csak azt, hogy fiatal és hogy leány.

- Megöl ez a dolog - gondolta Henrik esténkint, mikor elfutta a gyertyát és még sokáig ébren gondolkozott a kastélybeli vendégágyában. - Elkárhozok. Ha még rossz nő volna, olyan, mint akik között Párisban, a Palais Orléánsban töltöttem a huszonegy éves fiatalságomat. Akkor minden szerelem mögött ott volna a tudat, hogy rossz, kárhozott nőt szeretek, akiből akkor ábrándulok ki, amikor akarok. De Melanie tiszta. Egy menyasszony. Istenem, az a legborzasztóbb, amikor egy tiszta leány, még csak nem is asszony, hanem leány visz a kárhozatba. Nagyon, nagyon megvert engem az Isten.

Henrik ilyenkor mindig elhatározta, hogy másnap reggel, ha a társasággal együtt kilovagolnak a mezőkre, megbizonyosodik Melanie felől. De ebből természetesen sosem lett semmi. Melanie a lovaglás alatt egyformán kegyes volt mindenkihez. Keskeny vágású szeme nyájasan tekintett Henrikre, de Udine segithette a szattyánbőr-csizmácskába bujtatott kicsiny lábát a kengyelbe és István báró igazithatta helyre Melanienak a széltől összeborzolt makrancos fekete haját. Közben pedig, mig a lovakat itatták, Melanie kézcsókot adott a medaillonnak, amelyen vőlegénye volt, a negyvenesztendős tábornok, aki most a lengyel határon harcol. Igy nem sikerült a próbatétel. Délben sem sikerült a társasebéd ideje alatt és délután sem, amikor a kastély szinházi termében a Wallensteint próbálták. Sőt ilyenkor még rejtélyesebb lett Melanie. Mert a baronesse, mihelyt a szinpadra lépett, mintha megőrült volna. Lázas volt, piros dühösen és édes ábrándosan szavalta a verseket: Melaniet ilyenkor megigézte a dobogó, a szinpad és ugy látszott, mintha ez a fiatal szüz tulajdonképen egy férfit sem szeretne, csak a szinházat. Ennek annyira a bolondja volt, hogyha a nagybátyja véletlenül nem a kegyelmes marsall és a Szent György-rend parancsnoka, Melanie baronesseből bizonyára komédiáskisasszony lesz.

Szóval, Henrik sosem tudott meg semmit. Sem a reggeli lovas-séta, sem a közös ebéd, sem a szinpadi próbák alatt, ahonnan sosem hiányzott. Még este sem tudott meg semmit, amikor vacsora után az egész társaság, mind a harmincketten, a hölgyek, akik közül kiragyogott Melanie, és az urak, ott ültek a parkban tréfálkozva és csevegve, egymással töltve az időt. Igaz, hogy Henrik megbizonyosodhatott volna, ha azt, amit érez megvallja Melanienek. De ez nem volt helyes utja a megbizonyosodásnak. Hátha Melanie nem válaszol nyiltan (és ez valószinübb volt, mint az, hogy nyiltan válaszol) és azonkivül Henrik sosem merte volna önszántából szavakban megváltani a szerelmét Melanienak.

Hanem egyszer mégis csak megszületett az eltökélés Henrikben. Ez az utolsó előtti napon volt. Azért az utolsó előtti napon, mert másnap volt a mükedvelői előadás és ezután irgalmatlanul el kellett utazni. Henrik tehát elhatározta, hogy vallani fog. Este szobájába térvén, nem vetkezett le, sokáig égni hagyta a gyertyát és ludtollal finom kinai papiroson egy gonosztevőket is megrikató levelet irt Melanienak.

- Arra kérem Baronesse, engedje meg, hogy elfelejtsem örökre - igy végezte Henrik a levelet, amelyet másnap akart átadni Melanienak. De egy perccel azután, hogy megirta, Henrik, el is tépte a levelet.

- Őrültség - gondolta - azt kérni tőle, engedje meg, hogy elfelejtsem. Hiszen ez nem tőle függ. Én őt sosem tudom elfelejteni.

Azután, de még ennél is halkabban (a halk gondolatok között is vannak árnyalati különbségek, az egyik sokkal halkabb a másiknál), szóval ennél is halkabban azt gondolta Henrik, hogy nem kell egy ilyen lemondó hangu levelet Melanienak átadni. Hátha Melanie mégis őt szereti? Igaz, hogy ezt még nem mutatta, de azért sokszor igen, igen kedves volt hozzá, és

még az ellenkezőjét sem mutatta sohasem Melanie. De a való ok az volt, hogy nem merte a levelet Melanienak kézbe adni.

Reggel lett, a gyertya is tövig leégett és Henrik még sem aludt. De viszont kitalált egy másik dolgot, egy olyant, amiről azt hitte, hogy csalhatatlanul a bizonyosság felé fogja vezetni. Elhatározta, hogy kora délután a szini előadás kezdete előtt három sárga rózsát fog Melanienak átadni. (Henrik, aki romantikus volt, kedvelte a sárga szint, amit valamikor a lenézettek, szóval az erkölcstelen életet élő nők és a ghettók zsidai bélyegként voltak kénytelenek a ruhájukon hordani.)

- Ha az előadáson, a Wallenstein Thekla szerepében az én rózsáimat fogja hordani, akkor szeret. Ha nem tüzi ki a rózsákat, akkor nem szeret - gondolta Henrik.

Az előadás kezdete előtt pedig három sárga rózsát szakajtott a parkban. Kemény papirosból kis kártyát vágott és erre ráirta:

- Melanienak - Henrik.

De mindjárt ugy találta, hogy ez tulságosan vakmerő volna, ez az irás. Elszakitotta tehát a kártyát, másikat vágott és arra csak ennyit irt rá:

- Henrik.

Azután egy szolgálóleánynyal a három rózsát és a boritékba burkolt kártyát elküldte Melanienak. Személyesen nem merte neki átadni. Majd játék alatt, a nézőtérről lesi, hogy Melanie a szinpadon az ő rózsáit hordja-e vagy sem és azután a játékát is figyeli. Igy azután egészen bizton megtudja, kié a Melanie szive. Az övé vagy sem. És ha nem az övé, hát akkor kié? A vőlegényé-e vagy Udine grófé, akivel együtt szerelmes párt játszanak a szinpadon.

Az előadás csakugyan megtörtént és azon Melanie a Henrik három sárga rózsája nélkül játszott. Nem tüzte őket a keblére. Nem mintha nem akarta volna és nem mintha akarta volna. Melanie nem tüzhette a Henrik rózsáit az ő szüz-gyermek keblére, mert valami történt. Csoda, vagy efféle, de olyan dolog, amit Henrik sosem tudott meg és ha meg is tud, sosem fejt meg, mert hisz Henrik a nemes urfi, nem volt se bölcs, se mágus, se alkimista, csak egy szimpla és ostoba szerelmes.

A dolog pedig igy történt:

A szolgálóleány csakugyan átadta a rózsákat és a kártyát Melanienak. A baronesse ekkor a jelenését várva a szinpadon állt. A szinpadon, amit az életénél is jobban szeretett, amiért talán képes lett volna meg is szökni a kastélyból. Szinpadi ruhában állt Melanie. Nem messze tőle volt a társszereplője, Udine gróf, aki a darabban a szerelmesét adta, a teremben, a nézőtéren volt Henrik, aki a rózsákat küldte és a Melanie keblén, az ing csipkepereme alatt a vőlegény medaillonképe pihent. Sok dolog ez egyszerre és Melanie, akivel nem csak a többiek, de aki talán saját maga sem volt tisztában magával, még csak tizennyolc esztendős mulott. A fiatal szüz égett. Olyan volt, mint egy tüzes bolygó. Magát és a környezetét, az egész világot perzselte. Csoda, hogy nem lánggal égett és nem gyujtott a tizennyolcéves szüz az ő csodálatos és szent és forró titokzatosságában, amit sem ő, sem a többiek nem tudhattak, nem érthettek, meg nem fejthettek.

És Melanie ekkor vette kézbe a rózsákat. Tudta, a kártyáról olvasta, hogy Henriktől valók. Talán a keblére is akarta tüzni őket. De elébb mindenesetre a kezében fogta a rózsákat és mert a száruk tövises volt, fent fogta őket a virág fejénél. Nem nagyon sokáig, csak két percig fogta Melanie a kezében a rózsákat. Két perc Istenem, de Melanie csak tizennyolcéves mulott és aztán Henrik, a tavasz, Udine gróf, Wallenstein Thekla, talán a vőlegény is és a szinpad, oh

egészen biztosan a szinpad, amelyért Melanie élt, halt! Melanie forró volt és e két perc alatt a három rózsa, amit a kezében fogott, elperzselődött.

Igen, ez történt. A kis szüz parázsizzó kezében a rózsák elpörkölődtek. Mintha csak tüzes vasrostélyon lettek volna. Elégtek. Feketére perzselődtek. A leány vére elégette a virágot. És amikor Melanie az apró kezét ujra kinyitotta, az összeégett, fekete rózsalevelek, egyik a másik után a szinpadi dobogóra (tüzes volt a láztól talán az is) hullottak. A rózsák meghaltak, megüszkösödtek és Melanie, ha akarja sem tüzheti őket a titokzatos lányi keblére.

Ez talán csodatétel volt és Henrik nem értette volna azt meg. Maga Melanie sem. De Melanie talán észre sem vette. Talán nem is látta a csodát. Mert hát mit is láthatott volna ő ekkor és ennyi sok minden között, ami őt tüzelte: Henrik szerelme, a vőlegény, azután Udine gróf szerelme, meg a rózsák. És mindössze tizennyolcéves mulott és a szinpadon állott, a szinpadon, ahol néhány perc mulva a Schiller verseit volt szavalandó.

LEVÉL A FŐHERCEGNŐHÖZ

Császári és királyi Fenség!
Egyetlen szerelmem!

Jól tudom, hogy holnap délután, amikor császári és királyi Fenséged ezt a levelet már megkapta, el is olvasta, engem a bolondok házába fognak csukni. De ez engem nem bánt. Aminthogy engem már semmi sem bánt és semmi sem érdekel ezen a világon. Mert én már mindent elértem. Én már a szerelmese voltam önnek, Henriette Amélie főhercegnő.

Ne nevessen, Henriette Amélie. Én ugyan jól tudom, hogy császári és királyi Fenségednek sejtelme sincsen arról, hogy én, a kicsiny és senki bankhivatalnok a világon vagyok. Fenséged nem tudja, hogy én minden reggel kilenc órakor futó lépésekkel szaladok a földalatti felé, amely a hivatalomba visz, hogy minden délután a kioszkban az angol illusztrált lapokat olvasom és hogy három esztendőn át, három elviselhetetlenül hosszu esztendőn át minden este Fenséged arcképét csókoltam meg elalvás előtt és én mégis - ezt senki tőlem el nem veheti - a szerelmese voltam. Henriette Amélie, a maga szerelmese. Három elviselhetetlenül hosszu esztendőn át.

Hogy hogyan ösmerkedtünk meg? Ma, hogy már tul vagyok rajta, ezt is elmondhatom. Három esztendő előtt volt, egy finom szeptemberi délutánon, amely az ősznek minden rothadó szépségétől terhes volt. Nyomorult tüdővészesek javára rendeztek valami jótékonycélu népünnepélyt, amelynek védnökségét Fenséged vállalta el. Jól emlékezem erre a délutánra, Henriette Amélie főhercegnő. Ön kedvenc szineimbe, fehérbe és sárgába öltözve jelent meg és rettenetesen unta ő császári és királyi Fenségét, a férjét és én megszerettem önt. Halálosan megszerettem, Henriette Amélie.

A kezét sem érinthettem és csak lépésekről érezhettem parfümjét (a sáfránynak és az édes borsónak keveréke volt és tegnapig én is azt használtam) és mégis eljegyeztem szerelmesemnek. Henriette Amélie, ön olyan kegyetlen volt, hogy akkor rám se nézett és liaisonunk - bocsássa meg volt szerelmesének ezt a csunya szót - mégis azon a napon elkezdődött.

Én hazamentem. Mielőtt hazatértem volna, egy papirkereskedésben tiz fillérért megvásároltam az ön arcképes levelezőlapját (ma már fakó a sok csóktól és könytől) megcsókoltam azt és attól fogva ön az enyém volt. Az első napokban, ezt most, hogy mindennek vége, már megvallhatom, bolondságokra gondoltam, Henriette Amélie. Arra, hogy az autója elé vetem magam, vagy hogy ellopom a banknak, ahol alkalmazva vagyok, az alaptőkéjét és ezzel megvesztegetem a Habsburgok arciére-testőreit és császári és királyi Fenséged szobájába lopom magam. Ilyenekre gondoltam és más romantikus szamárságokra, (milyen csunyán beszélek ma már ezekről a szent dolgokról, nem is szép tőlem), de azután lemondtam ezekről a dolgokról.

Elhatároztam, hogy előkelő és diszkrét leszek, a mint az a főhercegnő amorosojához illik és minden botrányt kerülni fogok. A legnagyobb áldozatra - ön fogja tudni ezt az áldozatot értékelni - szántam magam. Nem ösmerkedtem meg személyesen önnel, Henriette Amélie. A három hosszu esztendő alatt, amig hü voltam önhöz és más nőt nem érintettem, nem ösmerkedtem meg személyesen önnel, Henriette Amélie. És - ugy-e ön nem fog félreérteni - szép és gyöngéd viszonyunknak ez adott csodálatos zamatot, ez, hogy nem is ösmertem önt személyesen.

De a viszony azért tartott. Reggel, hogy fölkeltem, délelőtt munkám közben, délután az angol illusztráltak mellett és este lefekvés előtt, de hányszor álmomban is, folytatódott viszonyunk. Eleinte - emlékezik? - félénk voltam és szemérmetes. Nem mertem közeledni önhöz. Azután,

hogy már beszédes lettem Magával, még mindig tartózkodó voltam. Csak a szavak között árultam el affekciómat. Ez a szinte fiatal leányos tartózkodásom - ne tagadja, Henriette Amélie - tetszett önnek. Ezzel hóditottam meg önt, császári és királyi Fenség, egyetlen szerelmem.

Három hónap mult el igy, telve a tavaszodó, a be nem vallott szerelemnek minden gyönyörüségével. Nem árultam el magam, csak Mikulás napján, amikor a Niccolónak, amelyet a fenséges gyermekeknek ajándékoztam, egy mézeskalácsból való szivét tettem a kezébe. (Még most is itt áll iróasztalomon a Niccolo.) Ön megértett, Henriette Amélie, a kalácsos szivet ijedten kapta ki a Mikulás kezéből és elrejtette nemcsak a férje ő fensége hanem a fenséges gyermekek elől is. A gyermekek lelke maradjon tiszta - gondolta ön és én csak helyeselni tudtam ezt a nemes nőies vonást, amelylyel magában kettéosztotta az anyát és a szerelmest. Az én szerelmesemet.

Amikor a Semmeringen - emlékezem, január hatodika volt - végre szavakba öntöttem mindazt, ami bensőmet szétfeszitette, ön még hallgatott. De balkezére, amelyre először leheltem csókot, az egész délutánon nem huzott keztyüt és este a table d'hotenál, ahol Fenségtek asztala mellett étkeztem, észrevettem, hogy Maga, Henriette Amélie főhercegnő, az egyes fogások alatt mily gyöngéden simogatja jobbkezével a balt, azon a helyen, ahol én csókot leheltem rá. Szerencsére a fenséges férj, Ernő főherceg, mit sem vett észre.

A többi azután gyorsan jött. Első ölelkezésünk a szerény autóban, amelyet nagy anyagi áldozatok árán béreltem ki egy egész délutánra. Milyen pompás is volt ön akkor, Henriette Amélie. Gyönyörü odaadásában is mennyi szemérmetes tartózkodás volt. Ekkor persze még nem vettem észre azt, ami később oly sok keservetes órát okozott nekem, azt, hogy önben tulajdonképpen két lény lakozik és hogy a princesse de sang mögül gyakrabban kuszik elő a kis nyárspolgárné, a petite bourgeoise, mint az nekem kellemes lett volna. De azon az első adulterikus délutánon nem vettem észre semmit és őrülten szerettem önt, Henriette Amélie főhercegnő.

Ugy hiszem, sokáig jól viselkedtem. Nem árultam el magamat sem a hivatalomban, sem akkor, amikor Ernőnek, a fenséges férjnek bemutattak. Féltékenységemmel csak éppen annyira gyötörtem önt, amennyire ez szükséges volt, hogy ön, Henriette Amélie, teljes szerelmemről meg legyen győződve. Nem voltam tulkövetelőző. És bár én önt soha, de soha még csak gondolatban se csaltam meg, (hiszen utólag bevallhatnám, ha ugy lett volna), mindig meg tudtam érteni, hogy önnek kötelességei vannak férjével és a fenséges uralkodóházzal szemben. Sosem követeltem a végleges szakitást. Mindig ellensége voltam a botránynak. Gondoskodtam róla, hogy a lapok ne közöljék arcképemet az öné mellett és azon az őrült és perzselő délutánon, (szerelmünk második augusztusának nyolcadik napján), amikor ön kész lett volna arra, hogy otthagyja férjét és gyermekeit és mindent, én voltam az, aki önt erről a végzetes lépésről lebeszéltem.

Akkor nekem jobban fájt az én ridegségem és a szilárdság, amelylyel az ön áldozatkészségének ellentállottam, jobban fájt, mint önnek, Henriette Amélie. De utóbb még sem bántam meg. Jobb, hogy ugy történt, mintha elkövettük volna azt a végzetes dolgot. Mert látja, Henriette Amélie, ha akkor minden ugy történik, ahogyan Maga akarja és ha most Maga, ahelyett, hogy Habsburg-főhercegnő, egy szerény bankhivatalnok felesége volna, mit tennék Magával? Mit tennék most, hogy már mindennek vége. Hogy miért van mindennek vége? Hogy miért nem szeretem már önt? Ne kérdezzen, ne könnyezzen! Nem tudom! Én vagyok a hibás, csak én. Hitvány vagyok és közönséges! Férfi. És bár ön mindvégig gyönyörüen és hiven viselkedett, az én szerelmemnek mégis vége. Vége lett. Minden különösebb ok nélkül. Leégett, mint a gyertya. Most vége van. De ez mindig igy szokott lenni. A férfi hagyja ott a nőt. Nálunk se lehetett másképpen. A mult héten, utolsó találkozásunkkor még olyan voltam, mint elmult szerelmünk első gyönyörüséges délutánjain, de amikor lehaladtam a főhercegi

palota lépcsőin, Mária Terézia arcképe alatt, hogy a lakáj rejtett konfidenciával segitette rám felöltőmet, átéreztem helyzetünknek minden erkölcstelen és csunya voltát és elhatároztam, hogy szakitok. Erről - ismétlem - Maga nem tehet, Henriette Amélie. Liaisonunk az első napon sem volt erkölcsösebb, mint az utolsón és az utolsón sem volt erkölcstelenebb, mint az elsőn. De az első napon még szerettem önt és nem láttam meg semmit. Az utolsón már nem szerettem önt, császári és királyi Fenség és ezért láttam meg mindent.

Azt hiszem ön is, császári és királyi Fenség, egyetlen volt szerelmem, csak helyeselni tudja, ha nem rivás és kölcsönös szemrehányások között bucsuzkodunk, hanem igy levélben és csöndes viszonyuknak ez lesz a legméltóbb befejezése. Ön ugyan nem fogja megérteni ezt a bucsulevelet és Henriette Amélie Maga képtelen lesz felfogni, hogy miért bucsuzkodik valaki, akit Maga sosem látott és miért sorolja az föl az utolsó levélben minden részleteit egy elmult liaisonnak, amelyről önnek sejtelme se volt.

De az nem baj. Ön akár semmit se értsen meg. Elég, hogy én mindent tudok és mindent átéltem. Kész vagyok. Már mindent elértem és az élet nem tartogathat semmit a számomra. A főhercegnő szerelmese voltam és ön, Henriette Amélie, ön császári és királyi Fenség, egyetlen szerelmem, holnap a legnagyobb lelki nyugalommal a bolondok házába küldheti

hütlenségében is hiv volt szerelmesét,
hódoló jobbágyát

Vizpataky Tamást

MARIE ANTOINETTE

Két nagy batárban - berline-nek hivták ezeket a jármüveket - szállitották vissza a szökevény királyi családot Párisba. Az elsőben ült Lajos király, busan és mindenre elkészülten és jobbról mellette ült a felesége, Marie Antoinette királyné, az osztrák főhercegnő, Mária Terézia leánya. A második batárban Erzsébet, Bourbon-hercegnő ült, a király nővére és a fenséges gyermekek, akik most mindannyian kénytelenek voltak visszamenni Párisba, a fölkelők, a forradalmárok közé. Pedig olyan szépen, olyan jól indult az egész. Ha Varennesben a postamester, az átkozott vidéki jakobinus föl nem ismeri őket, ma már a határon tul volnának, biztonságban, a nemességnek és az idegen hadseregnek vértes oltalma alatt.

Epernayben, a borairól nevezetes kedves városkában föltartóztatták az előkelő és szomoru menetet. Két polgártárs érkezett, a nemzetgyülésnek két tagja, akik kiküldött biztosokként voltak a szökevény királyi családot Párisba kisérendők. E két polgártárs Pétion és Barnave volt. Az előbbi Erzsébet hercegnőhöz és a gyermekekhez szállt, az utóbbi a királyi pár kocsijában foglalt helyet, az első ülésen, épen szemközt Marie Antoinettevel, akinek női szépségét még vonzóbbá tette a szomoruság és a fölháborodás, amit életének e leggyötrelmesebb napján érzett.

Barnave - teljes nevén Antonin Joseph Marie Barnave - nem tehetett összehasonlitást a királyné régibb és mostani szépsége között. Ő a piciny grenoblei ügyvéd, akit a forradalom emelt ki vidéki semmiségéből, most látta először a királynét. És a királyné volt egyuttal az első valódi nagyvilági dáma, akihez ilyen közelségbe, szinte a testi érintés közelébe (a batár ülései szükek és szorosak voltak) jutott Barnave. A nemzetgyülés biztosa félszegen, de tisztelettel üdvözölte a királyi párt. Barnave lelke rideg volt és puritán, a görög és a latin irók olvasmányain megedzett, kérlelhetetlen republikánus volt. De klasszikusan kipallérozott lelke tisztelte a bánatot és a megalázottságot, akkor is, ha az az ellenfélt, a Bourbon-zsarnokot sujtotta.

- A jó polgár gőgjét fogom mutatni - határozta el magában Barnave, amikor a batárban helyet foglalt, - de azért nem leszek sem föllengző, sem illetlen.

A batár tovahaladt. A kik bent ültek, mintha némák lettek volna. A vidéki ügyvéd, aki e percben Franciaország királyának, sőt a királynénak is, a szép királynénak is életre-halálra parancsolhatott, nem szólt a királyi párhoz. Azok sem beszéltek egymás között, hiszen az ellenség jelenléte ebben feszélyezte volna őket. Lajos király épen, hogy itt-ott az időről és a tájék szépségeiről szólt egy-egy szót a királynénak, aki igen röviden, egytagu szavakkal felelt. Este lett és az áprilisi hold ezüstbe fürösztötte az áldott francia föld szőlővenyigéit, a falvak kicsiny házait, a melyekben immár nem a régi békés pórok laktak, hanem a királynak, a trónnak és az egyháznak vad és embertelen gyülölői. Ámde ezt csak a király tudta és a királyné, nem ugy a tavasz, amely aligha törődött az emberekkel és az idők forgandóságával, hanem beérte azzal az egyszerü hivatásával, hogy füszeressé és mámorossá tette az éjszakát. Olyan hivatás ez egyébként, amit a tavasz már régóta gyakorol, már sok ezer esztendővel a franciák forradalma előtt és azóta is, változatlanul minden esztendőben.

- Biztos ur - szólalt meg hirtelen, ugy este tizenegy óra tájban a királyné - komisszárius ur, ha megengedné, hogy kinyissuk a batár ablakát... Nagyon szeretem a mezők illatát és azt hiszem, ettől nem tiltott el sem a nép, sem a törvények.

- Oh, madame! - szólt Barnave és fölugrott, nagy készséggel kinyitva a batárnak ablakait jobbról is, balról is.

Barnave maga is megijedt a szokatlan készségtől, amelylyel a királynét kiszolgálta, de az ablak ekkor már nyitva volt. Talán a szokatlanul gyors mozgás okozta, hogy a republikánus erősen elpirult, amikor a királyné kedves mosolylyal ennyit mondott:

- Köszönöm biztos ur! Ugy látom, hogy az uj emberek is tudnak olyan szeretetreméltóak lenni, mint amilyen a régi regime volt.

A király hallgatott. Gőgösen, büszkén. Ámde Barnave ugy érezte, hogy a férfi kötelessége a nőnek felelni és valamit mondott. Jelentéktelen dolgot arról, hogy ő vidéken élt és csak leirásból ösmeri a régi regime fényét, a versaillesi pompát. A királyné kedvesnek találta az egyszerü vidéki fiut, aki ámbár hogy most az ő élete fölött parancsol, még csak szarvas-vadászaton sem volt sohasem.

- Oh, - mondta többek között - és Ön csakugyan azt hiszi, hogy az minden... Versailles... a bálok... ez olasz opera... Ha tudná, mennyire untat mindez... Gróf Polignac gyakran milyen unalmas volt és Rohan biboros nem különben.

A tavasz volt-e vagy mi más, de a nemzetgyülés fiatal biztosa, aki még sohasem volt illatos, kendőzött nagyvilági dámához ilyen közelségben, ujra elpirult, a mikor a nevét hallotta Rohan biborosnak, akit a párisi nép a királynéval hirbe hozott.

Marie Antoinette észrevette Barnave zavarát és ezentul másról beszélt. A vidékről, az egyszerüségről, a kedves falusi életről. Visszaemlékezett a csöndes wienerwaldi falvakra, amelyek szülővárosát, Bécset, gyöngéd koszoruként körülfonják.

- Valóban - mondta a királyné kissé akadozva - valóban... azt hiszem ez több, ez szebb, mint ami világunk... És ha az egész, ami velünk történt, a fogság és minden nem volna olyan szomoru, még örülnöm kellene, hogy most... igen, örülnöm kellene, hogy egy kedves, fiatal vidéki ügyvéddel ismerkedhettem meg... Ez a vidéki ügyvéd, ez ön, komisszárius ur.

Barnave érezte, hogy a keble belül fáj. Soha nem érzett még ilyet. A hangja rekedt lett és csak nagynehezen tudott ennyit mondani:

- Madame... ez sok... hiszen ez nem is lehet igaz... Rohan kardinális...

Barnave nem jutott tovább. Eszébe jutott a férj, XVI. Lajos, Franciaország királya, aki lehunyt szemmel pihent a kocsi másik sarkában. Nem lehetett tudni, vajjon a király csakugyan alszik vagy csak teteti magát, nehogy mindezt hallania kelljen neki, aki mostan nem a király volt, hanem férj, de aki viszont, mint férj nem védekezhetett, mert hiszen mint király fogoly volt, Barnavenak a foglya. Kevésbé, sőt egyáltalán nem ijedt meg a királyné. Ő bizonyosra vette, hogy Lajosa érti őt és a játékot, amit Barnave-val a nemzetgyülés kiküldött biztosával üzött.

- Mi ketten - gondolta a királyné - értjük egymást. Csak ez a rongyos, ez a grenoblei ügyvéd, akinek most a kezében vagyunk, ez a fiatal és ostoba teljhatalmu ur, nem látja, hogy játszom vele.

És a király csakugyan érteni látszott a játékot. Ugy látszott, mintha valóban mélyen aludnék.

- A tavaszi levegő teszi - mondta a királyné az ügyvédnek - és a sok gond és fáradság. Az nyomta el. Meg aztán... hiszen mi más erkölcsökhöz vagyunk szokva... tudja az udvar... oh, hányszor okozott ő nekem keserüséget... a polgáremberek, azt hiszem, másképen szeretnek, hivebben, tisztábban...

- Én még sohsem szerettem eddig madame - tört ki Barnaveból.

A királyné megfogta Barnave kezét. Az lehajolt és óvatosan, mindig az alvó király ő felségét figyelve, megcsókolta Mária Terézia és a német-római császár leányának finom, ápolt kezét. És ezután ez a kéz, a császár leányának a keze, továbbra is ott pihent a grenoblei ügyvéd

kezében. Sokáig egy szót sem szóltak. Barnaveot annyira lesujtotta mindaz, ami vele történt. Egy év előtt még piciny vidéki ügyvéd és most a nemzetgyülés biztosa. És az első szerelem... itt tavaszkor... ilyen körülmények között... a királyné kocsijában, szemben a királylyal. Gyönyörü bünökkel volt terhes ez a szerelem.

- Ő én érettem elárulja a királyt, én ő érte a népet - gondolta Barnave.

Egy percig megrázkódott, hogy a saját árulására gondolt. De csak egy percig. Nyomban felülkerekedett benne a férfi, a szerelmes és a féltékeny.

- Vajjon értem teszi-e először - kérdezte magában. - Hát Rohan bibornok...

A királyné mintha eltalálta volna Barnave gondolatát.

- Nem igaz - mondotta ne higyje... Tudom, mit gondol... a biboros. Nem igaz, a szerelmünkre esküszöm, hogy nem igaz, Antonin!

És Antonin Joseph Marie Barnave ezentul elhitt mindent, amit a királyné neki mondott. És a királyné, e szép és okos asszony, aki olyan szép volt, hogy a szépsége már egymagában okosság is lett volna, édes dolgokat mondott Barnavenak. A trónra gondolt, amely már elveszett, de amelyet ez a vidéki tacskó, ez a szerelmes jakobinus ime megmenthet a számára, a férje, a gyermekek, az egész királyi ház számára. És a királyné nagyszerü volt, csábos és bübájos. Türte, hogy Barnave megcsókolja a csuklóját, ott, ahol pár hete még Polignac gróf (mert valóban nem Rohan biboros volt az) tette. Mindent türt, csak a királyra vigyázott. Apró lábával lökdöste a kövér Bourbont, hogy csak viselkedjék jól, tegyen ugy, mintha aludnék. Hiszen e fölfordult világban minden eszköz jó és szent arra, hogy az elveszett trónt megmentse.

Minden pompásan sikerült. Barnave ittas volt a szerelemtől és győztesnek, királynak érezte magát. Mindent megigért Marie Antoinettenak, azt, hogy hü lesz hozzá, gondolni fog rá és hogy megmenti, ha kell, hát élete árán is. Barnave e percben már megfeledkezett a nemzetgyülésről, amely őt ideküldte és mindenről, ami ez éjszaka előtt történt. Már ugy érezte, hogy ő is hozzátartozik a szeretett nőnek a családjához és lopva már a királyért aggódott, akit sajnált és akit magához közel állónak érzett. Sajnálta benne a bukott királyt és a bukott férjet. A római klasszikusok tanitványa hirtelen ugy érezte, hogy nemtelen dolgot cselekedett volna, ha a király véletlenül nem aludt volna, és lehunyt szemmel, de ébren tanuja kellett volna hogy legyen elárultatásának.

- Oh, bár csak valóban aludna - gondolta és a királynéval is közölte aggodalmait.

- Vajjon alszik-e a Sire? - kérdezte immár finoman és a királynak az őt megillető cimet adva Barnave.

- Lajos? - szólt kacagva a királyné. - Olyan, mint a medve. Biztosan alszik.

- Hátha nem - szólt Barnave, akinek most már határozottan lelkiösmereti furdalásai voltak.

- Nem? - szólt a királyné. - Majd bebizonyitom. Próbát teszek vele. Fölkeltem. Akit föl lehet kelteni, az aludt.

És Marie Antoinette királyné rázogatni kezdte a hájas Bourbon-királyt. Előbb az arcát fogta, aztán a térdét, majd a kezét, utóbb a haját. De a király nem mozdult. Erősen, kéjjel aludt, sőt már nagy zajjal - királyokkal is megesik ez - horkolt is.

Az átvirrasztott éjszaka tette-e, vagy más, a királyné most fehér lett, mint a frissen mosott vászon. Erre nem számitott, erre, hogy a király csakugyan elalszik és hogy mit sem törődik azzal, hogy mit csinálnak a tavaszi éjszakában ők ketten, a királyné és a vidéki ügyvéd.

- Madame!... Marie Antoinette, valami bajod van? - kérdezte Barnave, akinek feltünt a királyné sápadtsága.

- Nem, Antonin, édes! Csak az erős éjszakai levegő tette. Ő is ettől aludt el - hazudta a királyné.